

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Angelina Laaniste
UIMASTEID KURITARVITANUD JA UIMASTEID MITTE KURITARVITANUD
NOORUKITE UIMASTITARBIMISE KOGEMUSED
magistritöö

Juhendaja: Kristi Kõiv

Läbiv pealkiri: Noorukite uimastite tarvitamine

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Kristi Kõiv (PhD)

.....

Kaitsmiskomisjoni esimees: Karmen Trasberg (PhD)

.....

Tartu 2014

Sisukord

1. Sissejuhatus	4
2. Uimastite tarvitamist mõjutavad riski- ja kaitsefaktorid	5
2.1. Uimastitarvitamise individuaalsed riski- ja kaitsefaktorid	6
2.2. Uimastitarvitamise perega seotud riski- ja kaitsefaktorid	7
2.3. Uimastitarvitamise kooliga seotud riski- ja kaitsefaktorid	7
2.4. Uimastitarvitamise sõpradega seotud riski- ja kaitsefaktorid	8
2.5. Uimastitarvitamise ühiskondlikud riski- ja kaitsefaktorid	9
3. Uimastisõltuvus	9
3.1. Uimastisõltuvuse liigid	10
3.2. Uimastiseotuse astmed	11
3.2.1. Eksperimenteerimine	11
3.2.2. Tarvitamine	12
3.2.3. Kuritarvitamine	12
3.2.4. Sõltuvus	13
4. Uurimismetoodika	13
4.1. Valimi kirjeldus	13
4.2. Andmekogumismeetodi kirjeldus	14
4.3. Andmeanalüüsi kirjeldus	16
5. Uurimistulemused ja analüüs	17
5.1. Uimastite tarvitamist mõjutanud riski- ja kaitsefaktorid	17
5.1.1. Uimastitarvitamise individuaalsed riski- ja kaitsefaktorid	17
5.1.2. Uimastitarvitamise perega seotud riski- ja kaitsefaktorid	17
5.1.3. Uimastitarvitamise kooliga seotud riski- ja kaitsefaktorid	18
5.1.4. Uimastitarvitamise sõpradega seotud riski- ja kaitsefaktorid	18
5.1.5. Uimastitarvitamise ühiskondlikud riski- ja kaitsefaktorid	18
5.2. Noorukite uimastite tarvitamise kogemused	19
5.2.1. Vanus uimastite esmakordsel proovimisel	19
5.2.2. Vanus uimastite tarbimise alustamisel	19
5.2.3. Tarvitatud uimastid	20
5.2.4. Uimastite tarvitamise ümbruskond	22

5.2.5. Uimastite tarvitamise põhjused	23
5.2.6. Uimastite tarvitamise sagedus tagasivaatavalt	24
5.2.7. Uimastite mõju igapäevaelule	24
5.2.8. Uimastite tarvitamise kestus.....	25
5.3. Uimastiseotuse astmed	26
5.3.1. Eksperimenteerimine.....	26
5.3.2. Tarvitamine	27
5.3.3. Kuritarvitamine	27
5.3.4. Sõltuvus.....	28
5.4. Sõltuvusest vabanemine	30
5.5. Uimastialased teadmised	30
5.6. Suhtumine uimastitesse ja nende kuritarvitamisesse.....	31
6. Arutelu.....	32
Kokkuvõte	37
Kasutatud kirjandus.....	40
Lisa 1	44
Lisa 2	45
Lisa 3	48
Lisa 4	49

1. Sissejuhatus

Noorukieas on väga olulisel kohal saada eakaaslastelt tunnustust. Kombatakse lubatud ja lubamatuid piire. Selles eas eksperimenteeritakse ka erinevate vaadete ja käitumistega. Noorukid võivad käituda riskantselt, mida võib seostada identiteedikriisiga. Noorukieas on oluline ka avastada end ümbritsevat maailma. (Saat, 2001) Ümbritseva maailma avastamisel võivad noorukid puutuda kokku ka uimastitega.

Uimastitega seotud terviseprobleemid on Eesti noorte jaoks ühed tõsisemad ja kahjutoovamad (Silmere, 2013). Uimastite tarvitamine võib igas elueas viia sõltuvuse tekkeni. Sõltuvus tekib seda suurema tõenäosusega, mida nooremana hakatakse uimastit tarvitama. (Understanding Drug Abuse..., 2012; Silmere, 2013) Arenemisjärgus noorukid on uimastite tarvitamise poolt eriti haavatavad. Seetõttu on oluline aidata noorukitel uimastite kasutamist vältida. (Silmere, 2013).

Noorteni jõudev info on vastuoluline – ühest küljest õpetatakse, et uimastid on kahjulikud, samas võib igal pool näha uimasteid tarvitavaid inimesi (Rogers & Goldstein, 2005; Kull, 2007). Selline kaksipidine suhtumine uimastitesse peegeldub näiteks mõnede uimastite tarvitamise aktsepteerimises. Inimestel, kel on üle 18 eluaasta, ei ole seaduse järgi keelatud legaliseeritud uimasteid tarbida, noorematel aga on keelatud. (Kull, 2007) § 27 Eesti Vabariigi tubakaseaduse viies peatükk sätestab, et alla kaheksateist aasta vanusel isikul (edaspidi alaealisel) on suitsetamine või suitsuvaba tubakatoote tarvitamine keelatud (Tubakaseadus, 2005). § 46 Eesti Vabariigi alkoholiseaduse kolmas peatükk sätestab, et alaealisel on alkohoolse joogi tarbimine keelatud (Alkoholiseadus, 2002). Selline vastandlik teave, mis kujutab legaalse uimastite tarbimist ühiskonnas on see, mis mõjutab noorte hoiakuid ja nende uimastitega seotud käitumist (Kull, 2007).

2011. aasta ESPAD-i (Euroopa kooliõpilaste alkoholi ja narkootikumide tarvitamise küsitlusuuring) tulemused näitavad, et nii legaalse kui ka illegaalse uimastite tarvitamine 15–16-aastaste kooliõpilaste seas on aastate lõikes muutunud. Nimelt, illegaalse uimastite tarvitamine on alates 1995. aastast pidevalt kasvanud. Kui 1995. aastal oli mõnda illegaalset uimastit elu jooksul proovinud 15–16-aastaste kooliõpilaste osakaal 7%, siis 2011. aasta uuringus 32%. Võrreldes 2007. aastaga ei ilmnenu 2011. aastal suurt kasvu illegaalse uimastite tarvitamises. 2011. aastal oli proovinud mõnda illegaalset uimastit 32% vastanutest. See viitab kooliõpilaste uimastitarvitamise suhtelisele stabiliseerumisele seoses

tarvitamissagedusega lähiaastatel. (Kobin, Vorobjov, Abel-Ollo & Vals, 2012) See ei tähenda muidugi seda, et sellele probleemile enam tähelepanu ei tuleks pöörata.

Uimastite tarvitamine ja kuritarvitamine on noorte seas probleemiks ja sellest lähtuvalt on aktuaalne kirjeldada uimasteid kuritarvitanud ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite uimastitarvitamise kogemusi tagasivaatavalt.

Antud uurimistöö eesmärk on kirjeldada uimasteid kuritarvitanud noorte ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorte uimastite tarvitamise kogemusi. Uurimistöö eesmärki silmas pidades püstitatakse kolm uurimisküsimust:

Kuidas erinevad uimasteid kuritarvitanud noorte ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorte kogemused seoses uimastite tarvitamisega tagasivaatavalt?

Milline oli uimasteid kuritarvitanud noorte ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorte erinevate uimastite tarvitamise sagedus tagasivaatavalt?

Kuidas suhtuvad uimasteid kuritarvitanud noored uimasteid ja uimasteid mitte kuritarvitanud noored uimastite kuritarvitamise ja sõltuvusse?

Käesolev uurimistöö koosneb uimastite tarvitamise riski- ja kaitsefaktorite ülevaatest, uimastite sõltuvuse ja uimastiseotuse astmete kirjeldusest, uurimismetoodika kirjeldusest, uurimistulemuste analüüsist, tulemustest ja arutelust ning kokkuvõttest.

2. Uimastite tarvitamist mõjutavad riski- ja kaitsefaktorid

Viimase kahe aastakümne jooksul on uuritud uimastite kuritarvitamise ning uimastite sõltuvuse päritolu ja kulgemist – probleemi algust ja progressi. Kindlaks on tehtud faktoreid, mis aitavad eristada inimesi, kellel on tõenäoliselt suurem kalduvus uimastite kuritarvitamiseks neist, keda uimastite kuritarvitamine vähem ohustab. (Preventing Drug Use..., 2003) Neid faktoreid, mis soodustavad uimastite tarvitamist nimetatakse riskifaktoriteks ja neid, mis vähendavad uimastite kuritarvitamise riski nimetatakse kaitsefaktoriteks (Saat, 2001; Preventing Drug Use..., 2003; Saat, 2004; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013). Kaitsefaktorid tasakaalustavad ja/või kompenseerivad riskifaktoreid (Silmere, 2006). Mõne riskifaktori olemasolu lapse elus ei pruugi viia uimastite kuritarvitamise ja sõltuvuseni. Riskifaktorite puhul on põhjuse ja tagajärje seost raske

tuvastada, aga statistika näitab, et on olulised seosed riskifaktorite mõju ja uimastite tarvitamise sagedase kasutamise vahel. (Hawkins, Catalano & Miller, 1992; Silmere, 2006) Mida rohkem erinevaid riskifaktoreid avaldavad koosmõju, seda tõenäolisem on uimastite kuritarvitamine ja sõltuvus (Saat, 2001; Preventing Drug Use..., 2003; Saat, 2004; Silmere, 2006; Saat & Põiklik, 2007; Understanding Drug Abuse, 2012; Streimann, 2013). Riskifaktorid, mis mõjuvad ühele inimesele, ei pruugi tingimata mõjuda teisele inimesele (Preventing Drug Use..., 2003). Konkreetse riskifaktori mõju uimastite tarvitamisele sõltub koosmõjus või mittekoosmõjust erinevate kaitsefaktoritega, nende tugevusest ja kestusest ning lapse arengust. (Preventing Drug Use..., 2003; Silmere, 2006). Samas kui riski- ja kaitsefaktorid võivad mõjutada kõiki inimesi võib nende faktorite mõju erineda olenevalt inimese vanusest, soost, rahvusest, kultuuripärandist ja keskkonnast (Preventing Drug Use..., 2003).

2.1. Uimastitarvitamise individuaalsed riski- ja kaitsefaktorid

Peamiselt tuuakse uurimustes välja uimastite tarbimise tarvitamise individuaalsete riskifaktoritena järgmised ajaolud: varajane uimastite proovimine ja kasutamine (Hawkins et al., 1992; Kandel & Yamaguchi, 1993; Saat, 2001; Silmere, 2006; Streimann, 2013), impulsiivus ja ebaadekvaatne enesehinnang (Hawkins et al., 1992; Saat, 2004; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013), puudulikud sotsiaalsed oskused (Saat, 2001; Preventing Drug Use..., 2003; Saat, 2004; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013), emotsionaalse eneseregulatsiooni puudulikkus (Silmere, 2006; Saat & Põiklik, 2007; Saat, 2004) ning käitumishäired varajases eas (Saat, 2001; Saat, 2004; Saat & Põiklik, 2007; Preventing Drug Use..., 2003). Saat (2004) ning Saat ja Põiklik (2007) täheldasid tajutavaid elumuutusi, kohaliku kultuuriga kohanematust, etnilise identiteedi puudulikkust ning temperamendi omapära, kui individuaalseid riskifaktoreid. Silmere (2006) ja Streimann (2013) toovad välja järgmised individuaalsed riskifaktorid: agressiivne või antisotsiaalne käitumine, elamustejanuline käitumine ning psüühilised häired. Individuaalsete riskifaktoritena mainitakse ka üldist apaatiat ühiskonna suhtes (Saat, 2004), austuse puudumist institutsioonide ja seaduste suhtes (Saat & Põiklik, 2007), psühhofüsioloogilist tundlikkust uimastite toime suhtes (Saat, 2001) ja alkoholi ja uimastite tarvitamist soosivaid hoiakud (Silmere, 2006).

Uimastite tarvitamise individuaalsete kaitsefaktoriteks on Streimann'i (2013) sõnul adekvaatse enesehinnangu, optimistlik ellusuhtumise, vaimse ja füüsilise tervise probleemide

puudumise ja varajase kaotuse ja trauma puudumine. Silmere (2006) ja Streimann (2013) toovad lisaks välja hea kohanemisvõime ning moraalsed ja religioossed tõekspidamised. Oluliseks individuaalseks kaitsefaktoriks on ka sotsiaalsed oskused, nagu enesekindlus, pädevus teha iseseisvaid otsuseid, probleemide lahendamine, suhtlemine tulemuslikult teistega ning toimetulek ärevuse, stressi ja vihaga (Preventing Drug Use..., 2003; Silmere, 2006; Streimann, 2013). Hawkins et al. (1992) kirjutavad, et teatud personaalsed tunnused võivad ka toimida kaitsefaktoritena.

2.2. Uimastitarvitamise perega seotud riski- ja kaitsefaktorid

Mitmed uurimused näitavad, et uimastite tarvitamist soodustavad järgmised perega seotud riskifaktorid: uimasteid tarvitavad vanemad, vanematepoolne üle- või alahooldus (Hawkins et al., 1992; Špakov, 2000; Saat, 2001; Preventing Drug Use..., 2003; Saat, 2004; Silmere, 2006; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013), psüühikahäiretega lapsevanemad (Saat, 2001; Preventing Drug Use..., 2003), vanemate salliv suhtumine uimastitarvitamisse, pinged ja tülid perekonnas, traumaatilised sündmused ning raske majanduslik olukord (Hawkins et al., 1992; Saat, 2001; Saat, 2004; Silmere, 2006; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013) ning lapse ja vanema vahelise kiindumise puudumine (Preventing Drug Use..., 2003; Saat, 2004; Silmere, 2006; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013). Špakov (2000) toob uimastite tarvitamist soodustava perega seotud riskifaktorina veel välja vanemate poolse füüsilise vägivalla laste suhtes.

Uimastite tarvitamise perega seotud kaitsefaktoritena on Streimann (2013) välja toonud vähemalt ühe stabiilse täiskasvanud hooldaja olemasolu, vähe pingeid ja ebakõlasid perekonnas ning avatus mõttevahetusele ja probleemide arutamisele. Lisaks on kaitsefaktoriteks ka selge rollijaotus perekonnas (Saat, 2001; Saat, 2004; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013), toetav perekeskkond (Saat, 2001; Preventing Drug Use..., 2003; Saat, 2004; Silmere, 2006; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013) ja mõõdukas vanemlik kontroll ja järelevalve oma laste üle (Preventing Drug Use..., 2003; Silmere, 2006; Streimann, 2013).

2.3. Uimastitarvitamise kooliga seotud riski- ja kaitsefaktorid

Kirjanduses tuuakse uimastitarvitamise kooliga seotud riskifaktoritena välja järgmised asjaolud: lapse/nooruki madalad akadeemilised saavutused ja/või õpiraskused (Hawkins et al., 1992; Špakov, 2000; Saat, 2001; Preventing Drug Use..., 2003; Saat, 2004; Silmere, 2006;

Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013), vanemate vähene huvi kooli tegevuste ja hariduse vastu (Hawkins et al., 1992; Saat, 2001; Saat, 2004; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013), halb mikrokliima koolis (Saat, 2004; Saat & Põiklik, 2007), pingelised suhted õpetajate ja klassikaaslastega (Saat, 2001; Silmere, 2006), huvi puudumine kooli ja koolitöö vastu (Silmere, 2006), halb psühhosotsiaalne keskkond koolis (Streimann, 2013). Saat ja Põiklik (2007) ja Streimann (2013) toovad riskifaktoritena veel välja kooli üritustel mitteosalemise ja nõrga tervisekasvatuse koolis.

Uimastite tarvitamise kooliga seotud kaitsefaktoritena on varasemad uurimused välja toonud hea edasijõudmise koolis (Preventing Drug Use..., 2003; Saat, 2004; Silmere, 2006; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013), kooli pidev huvi õpilaste käitumise vastu, sotsiaalsete oskuste õpetamise koolis (Saat, 2001; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013), eale vastava info andmine uimastite kohta, koolipoolse toetava koostöövõrgustiku loomine ning tervisealaste teadmiste andmine ning tervise väärtustamise koolis (Saat, 2001; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013). Saat (2001) on välja toonud järgnevad kooliga seotud kaitsefaktorid: hea (mõistev) õhkkond klassis ja koolis, noorukite väärtushinnangute ja adekvaatse enesehinnangu kujundamine ning pidev koolipoolne tähelepanu õpilase käitumise suhtes. Lisaks on kaitsefaktoriteks veel toetava kool ning sealt saadud kogemused (Silmere, 2006; Streimann, 2013) ja vanemate seotus kooliga (Streimann, 2013).

2.4. Uimastitarvitamise sõpradega seotud riski- ja kaitsefaktorid

Mitmed uurimused näitavad, et uimastite kuritarvitamist soodustavad järgmised sõpradega seotud riskifaktorid: sõbrunemine uimasteid tarvitavate eakaaslastega (Saat, 2001; Preventing Drug Use..., 2003; Saat, 2004; Silmere, 2006; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013), sõprade salliv suhtumine uimastitarbimisse (Hawkins et al., 1992; Preventing Drug Use..., 2003; Saat, 2004), sõprade puudumine (Saat & Põiklik, 2007), tõrjutus eakaaslaste poolt (Hawkins et al., 1992; Silmere, 2006; Saat & Põiklik, 2007) ning kampadesse kuulumine (Silmere, 2006; Streimann, 2013), kus eiratakse ühiskondlikke väärtusi ja norme (Silmere, 2006; Hawkins et al., 1992).

Uimastite tarvitamise sõpradega seotud kaitsefaktoritena on varasemad uurimused välja toonud aktiivse osalemise noorterühmas või –organisatsioonis (Silmere, 2006; Streimann, 2013).

2.5. Uimastitarvitamise ühiskondlikud riski- ja kaitsefaktorid

Peamiselt tuuakse uurimustes välja uimastite tarbimise ühiskondlikeks riskifaktoriteks järgmised ajaolud: uimastite kättesaadavus (Hawkins et al., 1992; Preventing Drug Use..., 2003; Saat, 2004; Silmere, 2006; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013), sotsiaalne ebavõrdsus (Preventing Drug Use..., 2003; Saat, 2004; Silmere, 2006; Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013), meedia mõjutused, üleminekuperiood ühelt ühiskonnakorralt teisele, riigi selgepiirilise poliitika puudumine sõltuvusse jäänud isikute ja nende abistamise suhtes (Saat, 2004; Saat & Põiklik, 2007), ühiskonnas valitsevad soosivad hoiakud ja normid uimastite tarvitamise suhtes (Hawkins et al., 1992; Saat, 2004; Silmere, 2006; Streimann, 2013) ning kultuurilise identiteedi puudumine. (Saat & Põiklik, 2007; Streimann, 2013). Saat & Põiklik (2007) toovad veel välja järgmised riskifaktorid: korruptsioon kontrollorganites (politsei), uimastite kohta adekvaatse informatsiooni kättesaamatus, väärtushinnangute ähmasus ühiskonnas ja vaba aja veetmise võimaluste piiratus. Lisaks võib ühiskondlike riskifaktoritena välja tuua vähesed või puuduvad sidemed naabrite ja teiste ühiskonnaliikmetega (Streimann, 2013), alkoholi ja tubaka tarvitamist soosivad seadused (Silmere, 2006) ning huvigruppide surve uimastite legaliseerimiseks (Saat, 2004).

Uimastite tarvitamise ühiskondlike kaitsefaktoritena on varasemad uurimused välja toonud järgmised tegurid: psühhoaktiivsete ainete tarvitamist mitte soosivad seadused ja hoiakud (Preventing Drug Use..., 2003; Silmere, 2006; Streimann, 2013), hästitoimiv kohalik võim (Saat, 2001; Saat, 2004; Saat & Põiklik, 2007), info jagamine abisaamise võimaluste kohta (Saat, 2001; Saat & Põiklik, 2007), religioosne mõjustatus (Saat, 2001; Preventing Drug Use..., 2003), ühiskonnaliikmete avatus ja abivalmidus (Hawkins et al., 1992, Preventing Drug Use..., 2003; Streimann, 2013), toetavate täiskasvanute olemasolu, ressursside kättesaadavus (lastehoid, hoolekanne ja tervishoid, haridus, võimalused vaba aja veetmiseks ja transport) (Streimann, 2013) ning lapsi ja perekondi toetavad seadused (Silmere, 2006).

3. Uimastisõltuvus

Uimastisõltuvus on seisund, mille puhul inimene on uimastiga vaimselt ja füüsiliselt nii ära harjunud, et peab normaalseks eksisteerimiseks seda pidevalt tarvitama ning ei suuda lõpetada ilma, et kannataks ebameeldivate võõrutusnähtude käes (Ganeri, 2000; Rogers & Goldstein, 2005; Räägime narkootikumidest, 2012). Võõrutusnähud järgnevad pikaajalisele

uimastite tarvitamisele. Selleks, et saavutada sama tugev uimastijoove kui varasemalt, on uimastisõltlasel vaja annuseid suurendada, kuna tavaline annus ei tekita enam esialgse tugevusega toimet. (Ganeri, 2000; Rogers & Goldstein, 2005; Harro, 2006; Sõltuvuse kujunemine, 2014) Ganeri (2000) ning Kiive ja Saat (2004) toovad välja, et isegi siis kui inimene on kaua aega uimastiteta elanud ning võõrutusnähud on ammu möödunud, jääb himu uimasteid tarvitada alles ja see soov võib ajendada uimasteid uuesti kasutama.

Uimastisõltuvusel on bioloogiline alus — uimasti korduval kasutamisel leiavad inimese ajus aset muutused, mis on pikaajalised ja sageli pöördumatu iseloomuga (Kiive & Saat, 2004). Uimastite sõltuvuse teke oleneb selle tarbija, uimasti ja keskkonna mõjutustest. Uimastitarbimise alguses on mõjutajateks rohkem keskkondlikud tegurid. Viimastel astmetel omavad suuremat rolli inimese bioloogilised ja psühholoogilised omadused. (Kiive & Saat, 2004, 2007)

3.1. Uimastisõltuvuse liigid

Uimastisõltuvus võib olla kas vaimne või füüsiline. Vaimne ehk psüühiline sõltuvus on see, kui uimasti mõju kadumise järgselt tekib inimesel vastupandamatu tung tarvitada seda uimastit uuesti. Enamasti ei suudeta sellele soovile vastu seista ja hangitaksegi uus kogus. (Mis on sõltuvus?, s.a.; Räägime narkootikumidest, 2012; Sõltuvuse kujunemine, 2014) Selline kontrollimatu ja tugev tung tarbida uimastit uuesti ei ole organismi normaalseks elutalituseks vajalik (Sõltuvuse kujunemine, 2014). Vaimset sõltuvust on raskem ära tunda ja inimesed tihti ei tunnista seda endale. Arvatakse, et uimastite tarvitamine on hetkeline ja sellest võib hõlpsalt loobuda. (Mis on sõltuvus?, s.a.) Rogers'i ja Goldstein'i (2005) sõnul esineb psühholoogiline sõltuvus eelkõige marihuaana ja LSD puhul. Harro (2006) toob välja, et psüühiline sõltuvus on füüsilisest keerulisem nähtus ning võib sõltuvushäire kujunemisel olulisemat rolli mängida.

Füüsiline sõltuvuse puhul on inimese keha uimastite kasutamisega harjunud ning vajab neid pidevalt. Tavapärase uimastikoguse saamata jäämise puhul tekivad uimasteid kuritarvitavale inimesele võõrutusnähud. Erinevatel uimastitel on võõrutusnähud erinevad. (Mis on sõltuvus?, s.a.; Špakov, 2000; Rogers & Goldstein, 2005; Räägime narkootikumidest, 2012; Sõltuvuse kujunemine, 2014) Ehkki erinevad uimastid toimivad ajule läbi eri mehhanismide, on sõltuvuse väljakujunemise tee ajus suuresti sama (Kiive & Saat, 2004).

Uimasteid tarvitatakse enamasti selleks, et end hästi tunda, tekitada eufooriat ja olla niiõelda pilves. Kui uimastite tarvitamine tekitab meeldivaid tundeid, siis on suur tõenäosus, et proovitakse uuesti. (Rogers & Goldstein, 2005)

3.2. Uimastiseotuse astmed

Noorukite uimastite tarvitamisel saab eristada nelja erinevat astet: eksperimenteerimine, tarvitamine, kuritarvitamine ja sõltuvus. Iga uimastiseotuse aste võib viia järgmiseni. (Kiive & Saat, 2001, 2004; Rogers & Goldstein, 2005; Kiive & Saat, 2007) Vaatamata sellele, et need astmed on eristatavad, ei ole teada ja ei ole kerge määrata täpset ajakulgu ega ka sündmust, mis viib ühelt astmelt teisele. (Rogers & Goldstein, 2005) Kiive & Saat (2001, 2004, 2007) väidavad, et reeglina toimub uimastitest sõltuvusse jäämine kindla arengustsenaariumi kohaselt. Võrreldes täiskasvanuga läbib nooruk uimastite tarbimise astmed tunduvalt kiiremini. Mida nooremalt hakatakse uimastit tarbima, seda tõenäolisem on sattuda sõltuvusse. (Rogers & Goldstein, 2005)

Järgnevalt on ära toodud uimastiseotuse astmete kirjeldused.

3.2.1. Eksperimenteerimine

Eksperimenteerimine on uimasti tarvitamine harva ning väheses koguses ilma eelnevalt planeerimata. Selles staadiumis proovivad noorukid uimasteid uudishimust või soovitakse käituda nagu täiskasvanud. Noorukid ei vaja mõju tundmiseks suurt kogust uimastit, piisab ühest õllest või paarist mahvist. Sellisel eksperimenteerimisel on sageli vähe või mitte ühtegi negatiivset tagajärge. (Kiive & Saat, 2001, 2004; Rogers & Goldstein, 2005; Kiive & Saat, 2007) Eksperimenteerimine lõpeb, kui uimasti tarvitaja on selgeks saanud, kuidas tuju muuta või joovet saavutada mõõdukamate doosidega ja sellele järgneb uimastite planeeritud tarvitamine, et saada ihaldatud kogemust (Rogers & Goldstein, 2005).

Esmakordselt tarvitavad noorukid sageli tubakat, alkoholi või marihuaanat (Kiive & Saat, 2001, 2004; Rogers & Goldstein, 2005; Kiive & Saat, 2007). Neid uimasteid nimetatakse väravaks uimastite maailma, kuna neid uimasteid tarbivad noorukid võivad tutvuda ja lävida selliste inimestega ning liikuda sellistes kohtades, kus tarvitatakse teisi uimasteid (Rogers & Goldstein, 2005).

3.2.2. Tarvitamine

Eksperimenteerimisega ei tegeleta enam siis, kui uimastit tarvitatakse rohkem kui mõnel üksikul korral. Igasugune uimasti, ka erinevate uimastite jätkuv kasutamine, tähendab, et on liigutud tarvitamise järgmisele astmele. Regulaarse kasutamise astmes muutub uimastite tarvitamine regulaarsemaks ja sagedasemaks. Regulaarse tarvitamise korral planeeritakse uimasti tarvitamist ette. (Kiive & Saat, 2001, 2004; Rogers & Goldstein, 2005; Kiive & Saat, 2007) Lisaks nädalavahetustele võib uimasti tarvitamist esineda ka nädala sees (Rogers & Goldstein, 2005). Kiive ja Saat (2001, 2004, 2007) toovad välja, et iseloomulikuks selle staadiumi puhul on ka see, et enamik sõpradest tarvitab uimasteid ning seetõttu kasvab surve teiste inimeste poolt uimastite koostarvitamiseks.

Selles astmes suudavad noorukid säilitada kontrolli ja valikuvõimaluse tarvitamise üle, vaatamata sellele tarbitavad kogused suurenevad. Selles astmes märgatakse sageli noorukite muutunud käitumist ning kodus hakkavad tekkima märgid uimastite tarbimisest. (Rogers & Goldstein, 2005)

3.2.3. Kuritarvitamine

Teisel uimastiseotuse astmel tarvitatakse uimasteid, et mingit muud tegevust huvitavamaks teha. Kuritarvitamise puhul ei ole tegevus enam esmatähtis. Sel juhul on olulised uimastid ja tegevus kaotab oma tähtsuse. Sellel astmel suureneb ka üksinda tarbimine. (Rogers & Goldstein, 2005) Uimastite tarbimine muutub siis põhiliseks tegevuseks. Suureneb veel ka tarbimiste kordade arv nädalas ning uimastitele kulutatav raha hulk. Uimastite hankimise ühe võimalusena hakatakse uimasteid müüma või vahendama. (Špakov, 2000; Kiive & Saat, 2001, 2004; Rogers & Goldstein, 2005; Kiive & Saat, 2007)

Illegaalsete uimastite tarvitamine sageneb (Rogers & Goldstein, 2005).

Kuritarvitamise märgiks on ka uimastite tarvitamise üleüldine suurenemine, kuna on tarvis soovitud mõju saavutamiseks uimasti kogust ja tarbimise intensiivsust suurendada. Uimastite kuritarvitamisega võib kaasneda alkoholi omamise või tarvitamise eest politsei arest, joobes autojuhtimine, koolikohustuste täitmise halvenemine ning haridustee pooleli jätmine. (Rogers & Goldstein, 2005; Kiive & Saat, 2001, 2004; Harro, 2006; Kiive & Saat, 2007)

Kuritarvitamisel tekivad väsimus, tujukus, depressiivsus, viha ning käitumist mõjutavad järsud meeleolumuutused. Iseloomulik on ka uimastite tarvitamisest tekkinud probleemide eitamine. (Kiive & Saat, 2001, 2004, 2007)

3.2.4. Sõltuvus

Uimastite tarvitamise viimaseks astmeks on sõltuvus. Sellele astmele on iseloomulikud paljud kuritarvitamisele omased tunnusjooned ja käitumisviisid. Uimastit kasutatakse sel astmel, kuna tuntakse vajadust selle järele. (Kiive & Saat, 2001, 2004; Rogers & Goldstein, 2005; Kiive & Saat, 2007) Tekkinud võõrutusnähtude tõttu puudub kasutamise või mittekasutamise vahel valikuvõimalus. Uimastit kasutatakse rahuldustunde saamise asemel, et võõrutusnähte ära hoida ja kõrvaldada. (Kiive & Saat, 2001, 2004, 2007) Suureneb ka uimastitaluvus ehk tolerantsus, mille märgiks on vajadus uimastite annuste suurendamiseks (Harro, 2006). Tarvitamine on märkimisväärselt vähem kontrolli all ning noorukid hakkavad sellel astmel endale seatud piiranguid ja reegleid rikkuma. Halvenema hakkavad nooruki füüsiline ja psühholoogiline seisund. Sellel astmel võivad esineda kaalulangus, haigestumiste sagenemine, hügieeniharjumuste halvenemine ning võib esineda mäluprobleeme. (Rogers & Goldstein, 2005)

Sõltuvuse iseloomulikuks tunnuseks on see, et uimasti tarbimist jätkatakse vaatamata negatiivsetele tagajärgedele (Rogers & Goldstein, 2005; Harro, 2006). Kiive ja Saat (2001, 2004, 2007) toovad välja nende negatiivsete tagajärgedena tööst ilmajäämise, perekondlike sidemete katkemise, võlad, tõsised tervisehäired ning seaduserikkumised. Sellel astmel ollakse valmis tegema uimastite hankimise nimel ükskõik mida ning eitatakse uimastisõltuvuses olemist (Kiive & Saat, 2001, 2004, 2007). Harro (2006) toob välja, et sõltuvuses olev inimene pühendab ebaloomulikult palju aega ja jõudu sõltuvusobjektile, selle hankimisele ja tarvitamisele.

4. Uurimismetoodika

4.1. Valimi kirjeldus

Käesoleva uurimistöö uimasteid kuritarvitanud noorukite valimi moodustasid seitse noorukit, kelle töö autor leidis tutvuste kaudu ja lumepalli meetodit kasutades (ülevaade uimasteid kuritarvitanud noorukite demograafilistest tunnustest, tabel 1). Tabelis on toodud andmed, mis kehtisid intervjueeritavate kohta nende intervjueerimise hetkel. Antud noorukid kuritarvitasid uimasteid kooliskäimise vältel, vanuses 13-21. Noorukite all peab autor silmas hilises noorukieas olevaid indiviide. Antud töös kasutatakse termineid nooruk ja noor sünonüümidenä.

Tabel 1. Ülevaade uimasteid kuritarvitanud noorukite demograafilistest tunnustest

Intervjueeritavate arv	Sugu	Vanus	Leibkond	Suhteseis
1	m	23	elukaaslasega	suhtes
2	m	23	vanematega	ei ole suhtes
3	n	24	elukaaslasega	suhtes
4	n	23	emaga	suhtes
5	m	24	elukaaslasega	suhtes
6	n	23	elukaaslasega	suhtes
7	m	24	eraldi vanematest	ei ole suhtes

Uimasteid mitte kuritarvitanud ehk kontrollgrupi valimi leidis autor sobitatud paaride meetodit kasutades. Sobitatud paaride meetodil leitud kontrollgruppi kuulumise tunnusjoonteks olid sama sugu, vanus, leibkond (vanematega või eraldi vanematest) ja suhteseis (suhtes või vallaline). Kontrollgruppi kuuluvad noorukid leiti samuti tutvuste kaudu ja lumepalli meetodit kasutades (ülevaade uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite demograafilistest tunnustest, tabel 2).

Tabel 2. Ülevaade uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite demograafilistest tunnustest

Intervjueeritavate arv	Sugu	Vanus	Leibkond	Suhteseis
1	m	23	elukaaslasega	suhtes
2	m	23	vanematega	ei ole suhtes
3	n	24	elukaaslasega	suhtes
4	n	23	emaga	suhtes
5	m	24	elukaaslasega	suhtes
6	n	23	elukaaslasega	suhtes
7	m	24	eraldi vanematest	ei ole suhtes

Intervjueeritavate teisi isikuandmeid ei avalikustata intervjueeritavate anonüümsuse ja konfidentsiaalsuse tagamise eesmärgil.

4.2. Andmekogumismeetodi kirjeldus

Andmekogumise instrumendina kasutati antud uurimistöös poolstruktureeritud süvaintervjuud, mille aluseks olid retrospektiivsed küsimused uimastite tarvitamise kohta. Intervjuu on ainulaadne andmekogumismeetod, sest läbi selle ollakse uuritavaga vahetus keelises interaktsioonis (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2005).

Andmekogumisinstrumendiks valiti intervjuu, kuna taheti kirjeldada uimasteid

kuritarvitanud noorte ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorte uimastite tarvitamise kogemusi. Intervjuudest saadi tagasisivaatavad ehk retrospektiivsed andmed.

Uimasteid kuritarvitanud noortega viis autor läbi intervjuud ajavahemikul kevad 2012 kuni suvi 2013. Kontrollgruppiintervjuud viidi läbi ajavahemikul suvi 2013 kuni talv 2013. Uimasteid kuritarvitanud noorukite intervjuu pikkuseks oli 45 minutit kuni 1 tund ja 20 minutit. Kontrollgrupi intervjuu pikkuseks oli 8 minutit kuni 21 minutit.

Intervjuud viidi läbi intervjuueeritavate eelistuste alusel nii intervjuueeritavate kodus, intervjuerija kodus, Skype vahendusel, kohvikutes, pargis ja ka raamatukogus. Intervjuudel osalesid ainult intervjuerija ja intervjuueeritav. Kõik intervjuud salvestati ja selleks kasutas töö autor oma isiklikku telefoni/diktofoni.

Käesoleva uurimistöö intervjuu küsimuste alusena kasutati eelnevalt Maailma Terviseorganisatsiooni (World Health Organization) poolt välja töötatud alkoholitarbimise kohta usaldusväärse hinnangu saamise sõeltesti AUDIT (Alcohol Use Disorder Identification Test) (Seppä, 2000, lk 56) küsimusi ja sõltuvuse raskusastme hindamise skaala (SDS) küsimusi (Holopainen, 2000, lk 416), mille sobivust uurimismeetodina kontrolliti eeluurimuse käigus (Laaniste, 2012). Alkoholitarbimise kohta usaldusväärse hinnangu saamise sõeltesti ja sõltuvuse raskusastme skaala küsimusi modifitseeriti vastavalt sellele, milliseid uimasteid olid intervjuueeritavad tarbinud. Need intervjuuküsimused töötati välja autori bakalaureusetöö käigus (Laaniste, 2012).

Põhiküsimusi täiendati küsimustega uimastitega seotud kogemuste kohta. Vastavalt nooruki kogemustele küsiti uimasteid kuritarvitanud noorukitelt täiendavalt sõltuvusest loobumise ning uimasteid mitte kuritarvitanud noorukitelt arvamust sõltuvuse kohta.

Põhiküsimusi täiendati küsimustega uimastitega seotud kogemuste kohta.

Uurimistöös kasutatud intervjuu küsimused saab jagada kolmeks osaks. Uurimuse raames läbiviidud intervjuu esimeses osas (lisa 1) uuriti intervjuueeritavate kogemusi uimastite tarvitamisega retrospektiivselt. Teises osas (lisa 2) uuriti intervjuueeritavate uimastite kasutamise sagedust tarbitud uimastite kaupa. Uimasteid kuritarvitanud noorukitelt uuriti kolmandas osas (lisa 3) enim sõltuvust tekitavate uimastite ja uimastitest loobumise kohta. Uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite intervjuu kolmandas osas (lisa 4) uuriti noorukite arvamusi sõltuvuse kohta ning need intervjuuküsimused moodustati võttes arvesse sõltuvuse raskusastme hindamise skaala (SDS) küsimusi (Hopolainen, 2000, lk 416).

Kõikide intervjuude käigus küsiti nii uimasteid kuritarvitanud noorukitelt kui ka kontrollgrupi noorukitelt täiendavaid küsimusi ja paluti tuua ka vastavaid näiteid.

Enne intervjuueerimist tutvustas autor uurimistöös osalenud noorukitele oma töö eesmärgid, intervjuu osi ja nende sisu ning seejärel kinnitas autor, et saadud andmeid kasutatakse üldistatud kujul teadustöös ning uurimuses osalenutele tagatakse anonüümsus. Autor selgitas ka intervjuueeritavatele nende õigust keelduda küsimustele vastamast või soovi korral ka intervjuu katkestada. Kõik intervjuueeritavad vastasid esitatud küsimustele. Kaks noorukit, kes olid kuritarvitanud uimasteid, keeldusid vastamast paarile lisaküsimusele. Kõik intervjuueeritavad andsid suulise nõusoleku kasutada intervjuusid autori uurimistöös.

4.3. Andmeanalüüsi kirjeldus

Intervjuud litereeriti ajavahemikul september 2013 – jaanuar 2014. Sellele järgnes intervjuude analüüs, mille esimene osa seisnes intervjuude korduvas lugemises.

Andmete analüüsimisel kasutati kvalitatiivse sisuanalüüsi põhimõtteid, kuna see analüüsiviis võimaldab anda uuritavale probleemile parima vastuse (Hirsjärvi et al., 2005).

Kvalitatiivse uurimuse lähtekohaks on tegeliku elu kirjeldamine ja uurimuse eesmärk on uuritavat nähtust mõista (Hirsjärvi et al., 2005) ja ka antud töö eesmärgiks on kirjeldada uimasteid kuritarvitanud ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite uimastite tarvitamise kogemusi. Sündmused kujundavad üheaegselt üksteist ja seega on võimalik leida mitmesuunalisi suhteid (Hirsjärvi et al., 2005)

Laherand (2008) toob välja, et kodeerimise peaesmärgiks on lahutada tekst osadeks ja seda mõista, arendada välja kategooriad ning seada need uuringu edenedes korrastatud süsteemi.

Uurimisprotsessis lähtus autor litereeritud intervjuudest, tõlgendas neid ja tõi analüüsi ning võrdluste abil esile teemad uuritava maastiku vaatluspunktideks, kodeeris need ja kujundas üldisemateks klassifikatsioonikategooriateks (Hirsjärvi et al., 2005). Antud töö uurimuse suund on induktiivne ehk see kulges üksikutest tähelepanekutest üldisema suunas ning kategooriad ja nende nimed püüti leida andmetest (Hirsjärvi et al., 2005; Laherand, 2008).

Antud uurimuse autor leidis intervjuude korduva lugemise tulemusel koodid, millele ta leidis ühisnimetajad ehk alakategooriad. See järel grupeeris autor leitud koodid alakategooriateks. Põhikategooriate moodustamisel lähtus autor intervjuuküsimustest. Kategooriate ja alakategooriate iseloomustamiseks leidis autor intervjuude tekstidest näitetsitaate (Laherand, 2008). Lähtudes uurimuse eesmärgist kirjeldada uimasteid kuritarvitanud noorte ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorte uimastite tarvitamise kogemusi

tagasivaatavalt, määras autor kindlaks kategooriad ja alakategooriad. Uurimistulemused kodeeris ja kategoriseeris autor ise.

Käesoleva uurimistöö analüüsimiseks valis autor kvalitatiivse sisuanalüüsi.

Uurimistulemusi illustreerivad tsitaadid intervjuudest. Tsitaadid on esitatud kaldkirjas.

Töös on tsitaatide esitamiseks kasutusel järgmiseid sümboleid:

(paus) – mõttepaus

SÕNA – rõhutatud sõna

(...) – välja jäetud tekstiosa tsitaadi lühendamiseks

[tekst] – autoripoolne selgitus/täpsustus konteksti paremaks mõistmiseks

5. Uurimistulemused ja analüüs

5.1. Uimastite tarvitamist mõjutanud riski- ja kaitsefaktorid

Intervjuude analüüsist ilmneseid järgnevad uimastite tarvitamist mõjutanud riski- ja kaitsefaktorid.

5.1.1. Uimastitarvitamise individuaalsed riski- ja kaitsefaktorid

Uimasteid kuritarvitanud ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite intervjuudest selgus, et uimastite tarvitamise individuaalseteks riskifaktoriteks olid varajases eas uimastite proovimine ja kasutamine, elamustejanuline käitumine ning alkoholi ja uimastite tarvitamist soosivad hoiakud kultuuris/ühiskonnas. *Et tavaline eestlane iga nädalavahetus või iga õhtu üks õlle või kaks, et see on täiesti normaalne.*

Intervjuude analüüsist ei tulnud välja uimastite tarvitamist mõjutanud individuaalseid kaitsefaktoreid.

5.1.2. Uimastitarvitamise perega seotud riski- ja kaitsefaktorid

Uimasteid kuritarvitanud noorukite intervjuude analüüsist ilmnese, et uimastite tarvitamist mõjutanud perega seotud riskifaktoriteks olid legaalseid uimasteid tarvitavad vanemad ning vanematepoolne üle- või alahooldus. (...) *võib-olla isa, et isa mul suitsetas.*

Uimastite tarvitamist mõjutanud perega seotud kaitsefaktoritena töid uimasteid mitte kuritarvitanud intervjuueeritavad välja vähemalt ühe stabiilse vanema olemasolu, vähe pingeid ja ebakõlasid perekonnas ning avatus mõttevahetusele ja probleemide arutamisele, mõõdukas vanemlik kontroll ja järelevalve ning toetava perekeskonna. (...) *meil kodus oli (paus) noh*

meil oli küll see räägitud [uimastitest] (...) aga mu isa oli niivõrd liberaalne, et kui ma tahtsin, siis ma pigem ütlesin talle (...).

5.1.3. Uimastitarvitamise kooliga seotud riski- ja kaitsefaktorid

Uimasteid kuritarvitanud noorukid tõid uimastite tarvitamist mõjutanud kooliga seotud riskifaktoritena välja pingelised suhted klassikaaslastega huvi puudumine kooli ja koolitöö vastu. *Ma ei õppinud mitte midagi, ma vedasin end [gümnaasiumist] põhikooli najal enamasti läbi.*

Uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite intervjuude analüüsist ilmnes, et uimastite tarvitamist mõjutanud kooliga seotud kaitsefaktoriks oli eale vastava info andmine uimastite kohta. *(...) noh meil oli küll see [uimastite kohta] räägitud... (...).*

5.1.4. Uimastitarvitamise sõpradega seotud riski- ja kaitsefaktorid

Uimasteid kuritarvitanud ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite intervjuudest selgus, et sõpradega seotud riskifaktoriteks olid sõbrunemine uimasteid tarvitavate eakaaslastega, sõprade salliv suhtumine uimastite tarbimisse, tõrjutus eakaaslaste poolt ning kampadesse kuulumine. *(...) ei oleks teinud [uimasteid tarvitanud] midagi, et siis võib-olla ei oleks ka seltskonda kuulunud, et oleks võib-olla tekkinud jah siuksed viltuvaatamised.*

Intervjuude analüüsi käigus ei tulnud välja uimastite tarvitamist mõjutanud sõpradega seotud kaitsefaktoreid.

5.1.5. Uimastitarvitamise ühiskondlikud riski- ja kaitsefaktorid

Uimastite tarvitamist mõjutanud ühiskondlike riskifaktoritena tõid uimasteid kuritarvitanud noorukite poolt välja uimastite kättesaadavus, vaba aja veetmise võimaluste piiratus ning huvigruppide surve uimastite legaliseerimiseks. *(...) minu kodukohas oli seda [alkoholi] hästi kerge kätte saada.*

Uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite intervjuudest ilmnemiseid uimastite tarvitamist mõjutanud ühiskondlike kaitsefaktoritena mitte soosivad seadused ja hoiakud ning vaba aja veetmise võimaluste rohkus. *(...) muid tegevusi oli nii palju, et see ei saanud nagu primaarseks.*

5.2. Noorukite uimastite tarvitamise kogemused

Noorukite uimastite tarvitamise kogemused võib jagada järgmistesse alakategooriatesse.

5.2.1. Vanus uimastite esmakordsel proovimisel

Uimasteid kuritarvitanud noormehed proovisid esmakordselt legaalseid uimasteid vanuses 7-14 aastat ja neiud proovisid esmakordselt vanuses 13-16 aastat. Illegaalseid uimasteid tarvitasid noormehed esmakordselt 14-16-aastaselt. Neiud tarvitasid esmakordselt illegaalseid uimasteid 15-21-aastaselt.

Uimasteid mitte kuritarvitanud noormehed proovisid legaalseid uimasteid esmakordselt 8-12- aastaselt. Uimasteid mitte kuritarvitanud neiud proovisid legaalseid uimasteid esmakordselt vanuses 15-18-aastaselt. Kontrollgrupi noormeestest oli üks proovinud illegaalset uimastit vanuses 15. *Ma võtsin ühe mahvi, tehti mingi aparaat valmis, aga ma midagi sealt ei saanud (...).* Teine noormees oli eksperimenteerinud illegaalse uimastiga mõnel korral peale oma täisealiseks saamist. *(...) see oli viimase aasta jooksul või viimase kahe jooksul [vanuses 22-23] isegi äkki.* Kontrollgrupi neidudest oli üks proovinud illegaalset uimastit vanuses 19. *(...) esimest korda ja viimast korda proovisin kanepit kui ma olin 19.*

5.2.2. Vanus uimastite tarbimise alustamisel

Legaalseid uimasteid hakkasid nii uimasteid kuritarvitanud kui ka kontrollgrupi noormehed tarvitama regulaarselt alates vanusest 13-18. Üks kontrollgrupi noormeestest ei tarvita legaalseid uimasteid. Ta teeb seda ainult juhul, kui vastava olulise sündmuse puhul see kombeks on. *(...) aga kui on mingi pulm või matused, siis ma nagu, et noh (...).* Uimasteid kuritarvitanud neiud hakkasid tarvitama legaalseid uimasteid 15-16 aastaselt. Kontrollgrupi neiud väitsid, et hakkasid legaalseid uimasteid tarvitama vanuses 16-18.

Uimasteid kuritarvitanud noormehed tõid välja, et vanuses 15-16 hakkasid nad katsetama illegaalsete uimastitega. *(...) kõige esimesena vist 16-aastaselt või 15 oli (...).* Intervjuudest selgus, et neidude vanuseks illegaalsete uimastite tarvitamise alguses oli 17-21. *(...) ülikooli teisel aastal vist, ma eeldan, et 21. ma võisin olla siis.*

Kõikide intervjuueeritavate esmakordse uimastite proovimise ja tarbimise alustamise vanused on individuaalsed, aga saab välja tuua neidude ja noormeeste vahelised erinevused.

Mõlemas grupis, uimasteid kuritarvitanud kui ka kontrollgrupis, on vastavalt neidude esmakordse ja uimastite tarvitamise alguse vanus suhteliselt hilisem võrreldes noormeestega.

5.2.3. Tarvitatud uimastid

Uimasteid kuritarvitanud noored tarvitasid kõik tubakatooteid ja alkoholi, välja arvatud üks neiu, kes tubakatooteid ei olnud tarvitanud. Noormehed toovad välja, et esimene uimasti, mida nad proovisid oli suits ja hiljem hakati tarbima alkoholi ning sellega kaasnes ka suitsetamine. *Koos joomisega tuli suitsetamine uuesti (...)*. Tüdrukud proovisid esmaselt alkoholi ja seejärel tubakatooteid. Neist ühel ei jätkunud pidevat tubakatoodete tarvitamist. Esimese proovitud illegaalse uimastina toovad intervjuueeritavad välja marihuaana.

Tabelis 3 tuuakse välja uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite tarbitud uimastid.

Tabelis 4 tuuakse välja uimasteid kuritarvitanud noorukite tarbitud uimastid.

Uimastid liigitatakse selle järgi, milliseid uimasteid intervjuueeritavad tarbisid ja seejärel jaotatakse uimastid toime järgi kesknärvisüsteemile. Toime järgi kesknärvisüsteemile jagunevad uimastid:

- 1) stimulantideks ehk ergutavateks aineteks;
- 2) depressantideks ehk rahustavat toimet avaldavateks aineteks;
- 3) hallutsinogeenideks ehk meelepetteid esile kutsuvateks aineteks (Kiive & Saat, 2001, 2004, 2007). Mõned uimastid võivad samaaegselt kuuluda ka mitme kategooria alla (Kiive & Saat, 2001, 2004, 2007).

Tabel 3. *Uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite tarbitud uimastid*

Uimastite klassifikatsioon	Tarbitud uimastid	Noormehed	Neiud
Depressant	Alkohol	4	3
Depressant/ Stimulant	Tubakatooted	4	3
Depressant/ Hallutsinogeen	Marihuaana	2	1

Tabel 4. Uimasteid kuritarvitanud noorukite tarbitud uimastid

Uimastite klassifikatsioon	Tarbitud uimastid	Noormehed	Neiud
Depressant	Alkohol	4	3
Depressant/ Stimulant	Tubakatooted	4	2
Depressant/ Hallotsinogeen	Marihuaana	4	2
Stimulant	Amfetamiin	4	2
Stimulant	Ecstasy	3	2
Hallotsinogeen/Psühhedeelikum	LSD	3	1
Hallotsinogeen/Psühhedeelikum	Seened	3	1
Depressant	GHB	1	1
Hallotsinogeen/Psühhedeelikum	Research Chemicals [<i>Designer drugs</i> , terviseohtlikud ained]: 2C-T7, DOC, DOI, 2C , 2C-E, 2C-B, NBOMe	2	
Stimulant	Metamfetamiin	2	
Stimulant	Ritalin	1	
Inhalant	Kummiliim	1	
Stimulant	MDMA [Ecstasy teisend]	1	
Stimulant	MDA [Ecstasy teisend]	1	
Hallotsinogeen/Psühhedeelikum	Ogaõun	1	
	Teksofon [autor ei leidnud vastet]	1	
Hallotsinogeen/Psühhedeelikum	DMT [Madol]	1	
Hallotsinogeen	Ketamiin	1	
Depressant	Rahustid	1	
Depressant	Epilepsia ravim		1
Hallotsinogeen/Psühhedeelikum	Köharohi [10 tableti mõjul]		1
Hallotsinogeen/Psühhedeelikum	Salvia [Salvei]	1	
Inhalant	Butaangaas	1	
Inhalant	Eeter	1	
Inhalant	Liimid	1	
Depressant	Uinutid	1	
Depressant	Rahustid	1	

Uimasteid mitte kuritarvitanud noormeestest olid kõik proovinud tubakatooteid ja tarvitanud alkoholi. Üks noormeestest oli pikaajaline suitsetaja. (...) *mingi 23-lt või 22 sai äkki peaaegu lõpparve tehtud. Vesipiipu vahel ja siis 1-2 suitsu aastas tuleb ette.*

Neiud olid suitsu proovinud, aga ükski neist ei olnud proovimise järgselt suitsetama hakanud. (...) *aga see oli mingi üks suits, rohkem mitte (...).* Üks neiudest oli 19. eluaasta vältel

tarvitanud vesipiipu. *Et siis oli ka see vesipiip mängus, et iga kord kui me alkoholi tarbisime. Illegaalsetest uimastitest olid nii üks neiu kui ka üks noormees korra proovinud marihuaanat. Mõlemad väitsid, et nemad marihuaana mõjust aru ei saanud (...) aga minule see ei mõjunud ja sinna paika see ka jäi (...).* Teine noormees oli marihuaanat proovinud rohkem kui ühel korral. *Ei rohkem [rohkem kui ühe korra], aga ei ole regulaarne selles osas.*

5.2.4. Uimastite tarvitamise ümbruskond

Uimasteid kuritarvitanud noorukid toovad välja, et reeglina tarvitati legaalseid ja illegaalseid uimasteid koos sõprade ja klassikaaslastega, aga see ei tähendanud seda, et seltskonnas ei oleks olnud ka võõraid inimesi, sõprade sõpru. *Noh, see on nagu selline asi, et alguses nad on ikka võõrad ja pärast saavad sõbraks (...).* Nii legaalseid kui ka illegaalseid uimasteid tarvitati enamasti kodus, sõprade juures, väljas ja maakodudes/suvilates. Tuuakse välja, et õhtuti või öösiti tarvitati illegaalseid uimasteid nagu *ecstasy*, amfetamiin ja LSD, kas kodus või kuskil ruumides kellegi juures, kuna väljas olles võis keegi märgata. (...) *ööselt üritasime enamasti sees olla, et mitte väga conspicuous [silmatorkav] olla.* Koolis olles uimasteid tarvitada ei soovitud, aga mõni kord juhtus ka seda, et tarvitati amfetamiini või *ecstasy*-t enne kooli minemist või koolis olemise ajal. (...) *väga minimaalselt, olid sellised asjad, mis hoidsid ärkvel või mis olid eelmisest õhtust kehas veel alles jäänud. Koolis ma üldiselt mõju all ei käinud tahtlikult. Ka suitsetamist koolipäeva jooksul välditi. Koolis olles ikka mõned korrad sai suitsetatud, et ses mõttes, aga see oli ikka väga-väga harv minu puhul kui ma seal suitsetasin.*

Uimasteid mitte kuritarvitanud noored toovad välja, et tarvitasid alkoholi ja tubakatooteid sõprade juures, õues ja pidudel. Täpsustusena tuuakse välja, et alaealistena üritati oma tarbimist varjata täiskasvanute eest ja seda avalikes kohtades mitte teha. (...) *mitte sellel [peokoha] territooriumil, ikka kuskil eemal, nurga taga, pigem.*

Nii uimasteid kuritarvitanud kui uimasteid mitte kuritarvitanud noorte puhul võib välja tuua selle, et neid ei muretsenud endale ise ei legaalseid ega illegaalseid uimasteid. Neile pakkusid sõbrad või nad said sõprade kaudu. Mõlema grupi noormehed muretsesid legaalseid uimasteid endale ise. *Ikkagi omad joogid sai ise ostetud, oma taskuraha eest.* Uimasteid kuritarvitanud noormehed said alguses illegaalseid uimasteid sõprade kaudu ja hiljem kui saadi uimasteid vahendavate isikutega tuttavaks, siis muretseti endale juba ise. *Alguses muretses sõber.*

Uimastite tarvitamise keskkond oli nii uimasteid kuritarvitanud kui uimasteid mitte kuritarvitanud noorukitel sarnane. Uimasteid tarvitati kodus, sõprade kodudes, väljas ning maakodudes ja suvilates. Noorukite hinnangul oli nende põhimõtteks oma uimastite tarbimist varjata täiskasvanute eest ja mitte vahele jääda uimasteid tarvitades.

5.2.5. Uimastite tarvitamise põhjused

Uimasteid kuritarvitanud noored tõid välja, et põhiliselt prooviti uimasteid, sest tekkis uudishimu. (...) *uudishimu, et tahaks ära proovida kõik selle pidustamise ja mis see endast ette kujutab* (...). Uimastite tarvitamise põhjusena tuuakse välja ka eakaaslaste poolset mõjutamist ja peale käimist/survet. (...) *peer pressure, nagu siis teiste mõjutustel, et come on [ole nüüd], võta ikka*. Üks noormees tõi välja, et tema kannatas koolivägivalla all ja selleks, et olla aktsepteeritud kiusajate poolt hakkas ta tarvitama alkoholi ja hiljem ka teisi uimasteid, koos nende samade noortega, kes teda kiusasid. (...) *sotsiaalselt tahtsin aktsepteeritust ja siis sellepärast tahtsin nagu vaikselt teistega koos juua viina, aga mulle nagu ei maitsenud nagu ja mõtsin nagu, et kanep on siis järsku lahendus, et saaks sotsiaalselt olla teistega koos*. Ühe neiu sõnul pandi tema joogi sisse salaja korgijooki [GHB] ja kui talle see fakt lõpuks teatavaks tehti, siis ta oli sellega juba nii ära harjunud ja talle meeldis see mõju ning ta jätkas selle tarvitamist. *Alguse sai sellega, et mulle manustati nii, et ma ei teadnud, joogi sisse. Mõtlesin, et väga hea on olla ja jäigi külge nagu*. Illegaalsete uimastite tarvitamist jätkati, kuna tunne, mida vastav uimasti tekitas oli hea. (...) *narkouimas olek on selline väga meeldiv* (...).

Samamoodi nagu uimasteid kuritarvitanud noortel saab ka uimasteid mitte kuritarvitanud noorte puhul sarnasustena eristada, et põhilised uimastite tarvitamise mõjutajad olid sõbrad ja klassikaaslased. (...) *klassis päris paljud ikka käisid vahetunni ajal suitsetamas ja siis mõtlesin ära proovida*. Olulisel kohal uimastite proovimise juures oli ka uudishimu. (...) *lihtsalt huvi pärast*. Ainult üks kontrollgrupi noormees tõi välja, et see tegevus, mis on täiskasvanutele lubatud, tekitab huvi ja seetõttu tuleks seda ka proovida. *Täiskasvanud inimesed teevad, et siis järelikult on lahe*. Kontrollgrupi noored, kes proovisid marihuaanat, väitsid, et see ei mõjunud neile ja seetõttu nad ei plaaninud ka tulevikus seda uuesti proovida.

5.2.6. Uimastite tarvitamise sagedus tagasisivaatavalt

Enamus uimasteid kuritarvitanud noortest tarvitasid tubakatooteid iga päev. Tarvitatud kogused varieerusid kahest pakist sigarettidest nädalas, kuni kahe pakini päevas. Alkoholi tarvitati uimastiseotuse eksperimenteerimise astmel kord kuus, edasi juba kord kahe nädala tagant ja sagedusega kuni iga nädalavahetuseni välja. Tarbitud kogused varieerusid, aga joodi nii palju kui jaksu jätkus. *Nii palju kui sisse mahtus.* Illegaalsete uimastite tarvitamise sagedus ühtis alkoholi tarvitamise sagedusega. *Aga lõpuks läks ikka iga nädalavahetus nagu, reedel alustasin ja lõpetasin esmaspäevahommikul, tõmbasin viimase triibu ja läksin otse kooli edasi (...).* Uimastite koguste suurenedes suurenes ka päevade arv nädalas, mil uimasteid tarvitati. *(...) siis vahepeal nädala sees, et nagu kuidas kunagi.* Tuuakse veel välja, et suviti tarvitati uimasteid intensiivsemalt alates neljast päevast kuni seitsme päevani nädalas. *(...) vahepeal oli ikka nii, et kui mingi aeg oli suvel, et iga päev kuu aega jutti (...).*

Kontrollgrupi noormees, kes oli suitsetaja, tarvitas sigarette iga päev. Alkoholi tarbimisega on uimasteid mitte kuritarvitanud noortel samamoodi nagu uimasteid kuritarvitanud noortel: algul tarvitati harvemini ja siis tarvitamise sagedus tõusis, välja arvatud noormehel, kes uimasteid reeglina ei tarvitanud. *Mida vanemaks ma sain seda tihemini võib-olla hakkasin tarbima.*

5.2.7. Uimastite mõju igapäevaelule

Arvamused, kuidas uimastid mõjutasid uimasteid kuritarvitanud noorukite igapäevaelu, olid erinevad. Arvati, et uimastite tarvitamine ei mõjutanud elu kuidagi, välja arvatud see, et raha kulus palju ja aeg liikus kiiresti. *Raha läks raisku ainult [muigab] kui nii võib öelda ja nädalavahetus kadus ära päris kiirelt.* Mainitakse ka seda, et ei saadud aru, et uimastite tarvitamine oleks igapäeva elu mõjutanud, aga samas oli olemas kinnisidee, et soovitakse seda tunnet uuesti kogeda, mis uimasti mõju all olles tunti. *Kui siis vahest nagu oli tunda, et võiks nagu midagi tarvitada (...).* Enamus noorukitest tõid välja, et sagesid puudumised koolist ja õppetöö pärast ei muretsetud ning esines ka motivatsiooni langus. Samas ainult mõned intervjuueeritavad väidavad, et nende õppeedukus langes. *(...) ma küll ei jõudnud väga tihti kooli, aga mul olid hinded ikka korras (...).* Uimastite tarvitamisega kaasnesid uimasteid kuritarvitanud noortel ka meeleolu muutused, väsimus, paha tuju ning kogu aeg üldine halb enesetunne. Intervjuudest selgus, et osadel juhtudel tekkisid ületamatud probleemid elus, millega intervjuueeritavad ise toime enam tulla ei suutnud. *(...)*

lihtsalt öeldes, asi läks üle käte ning tekkisid probleemid millega ei olnud võimalik ise toime tulla (...).

Kontrollgrupi noored väitsid, et uimastite tarvitamine nende igapäeva elu ei mõjutanud, kui siis ainult üksikud pohmellipäevad või väsimuse tunne, mis pikast öösel üleval olemisest tekkis. *Noh, järgmisi päevi mõjutas ma arvan.* Noormees, kes pikka aega suitsetas tõi välja, et mõtlemine ja planeerimine, kuidas suitsu saada ja kus seda teha mõjutas tema igapäevaelu. (...) *et pidi kogu aeg muretsema suitsu ja tegema seda kuskil (...).*

Vaatamata sellele, et uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite elu uimastite tarvitamine nende endi hinnangul ei mõjutanud, võtsid nemad küsimusele vastamiseks rohkem järelemõtlemise aega ja olid kahtlevamal seisukohal selle küsimuse suhtes. Kuigi esialgse vastamise korral küsimusele, kas uimastid mõjutasid nende igapäevaelu, tõid ka uimasteid kuritarvitanud noored välja, et uimastite tarvitamine nende igapäevaelu ei mõjutanud. Intervjuu käigus selgub, et uimastid mõjutasid nende elu ja seda mitte positiivses suunas: õppetöö jäeti tahaplaanile, esinesid meeleolumuutused ja masendus, palju raha kulus uimastitele ning tekkis sõltuvus.

5.2.8. Uimastite tarvitamise kestus

Kõik uimasteid kuritarvitanud intervjuueeritavad suitsetasid ja tarbisid tubakatooteid intervjuueerimise hetkeni. Neiud, kes suitsetasid intensiivselt, suitsetavad intervjuu küsimustele vastamise hetkel ainult siis kui nad peol käivad või siis kui nad alkohoolseid jooke tarbisid. *Aga praegu ma teen üldjuhul siis kui ma joon. Kui ma kodus olen ja kaine olen, siis ma ei suitseta (...).* Intervjuueeritavad on korduvalt proovinud suitsetamist maha jätta, aga see ei õnnestu. (...) *kuskil inimestega suheldes ja peol, et siis ma tahan ja vahepeal, et lihtsalt, et tegevust ei ole ja mul on vaja mingit asendustegevust, siis ma hakkan suitsetama.* Kõik uimasteid kuritarvitanud noored tarbivad alkohoolseid jooke siiani.

Uimasteid kuritarvitanud noorukites kaks noormeest ja üks neiu toovad välja, et nemad tarvitavad või tarvitaksid illegaalseid uimasteid. Neiu mainib, et tema planeerib tulevikus psühhedeelseid narkootikume veel tarvitada. *Aga LSD-d ja seeni ma teen ilmselt tulevikus veel.* Üks noormees sõnab, et tema vahel teeb mingeid narkootikume seltskonnas, aga üldiselt ta neid tarvitada ei planeeri. (...) *väga harva kui üldse midagi. Kanep ainult võib-olla.* Teine noormees toob välja, et teda ei heidutaks ühegi varem tarbitud uimasti uuesti tarvitamine ja uimasteid tarvitab ta siiani, mitte küll samas mahus nagu varem. *Ma ei ole*

midagi maha jätnud, kokkuvõttes võib öelda. Illegaalsete uimastite tarvitamise lõpetasid ülejäänud noorukid peale gümnaasiumi lõppu või siis aasta-kaks hiljem.

Uimasteid mitte kuritarvitanud noortest tarvitasid kuus endiselt alkohoolseid jooke, aga seda mõõdukuse piirides. (...) *alkoholi veel joon ikka aegajalt. Üks noormees, kes ei poolda uimasteid, tarvitab alkohoolseid jooke harva, vaid suuremate sündmuste puhul. (...) endal on nagu mugavam esimesed kolm pitsi ära võtta, et kui seletada kõigile, et miks mitte.*

5.3. Uimastiseotuse astmed

5.3.1. Eksperimenteerimine

Kõik antud uurimuses osalenud noorukid olid oma elu jooksul eksperimenteerinud uimastitega. Uimasteid kuritarvitanud noored on eksperimenteerinud suurema hulga erinevate ja kontrollgrupi noored väiksema hulga erinevate uimastitega. Uimasteid prooviti eelkõige sellepärast, et tundmatud ainete mõju pakkus huvi ning sõbrad pakkusid või tarvitasid ise ja sellega oli loodud võimalus proovimiseks. *Puht huvi, mul on ainult puht huvi olnud. Ajapikku kasvas tarbitud uimastite hulk, kontrollgrupis osalenud noorukitel ainult alkoholi kogus ning ühe noormehe puhul ka tubakatoodete hulk. Uimasteid kuritarvitanud noorte puhul kasvas nii illegaalsete kui legaalsete uimastite tarvitamise kogus. Ühe kontrollgrupi noormehe puhul võib öelda, et tema on siiani eksperimenteerimise tasemel, kuna ta regulaarselt ei tarvita uimasteid ning kui tarvitab, siis alkoholi ja seda ka ainult kombekohaselt suuremates peolaudades. Mingis suurtes pidulaudades. Uimasteid kuritarvitanud noorukid eksperimenteerisid tubakatoodete, alkoholi ja marihuaanaga.*

Kontrollgrupis eksperimenteeriti samuti tubakatoodete, alkoholi ning marihuaanaga. Marihuaana osas on kontrollgrupi noored piirdunud eksperimenteerimisega. Vaatamata sellele, et marihuaana oli esimene illegalne uimasti millega noorukid eksperimenteerisid, tõid osad uimasteid kuritarvitanud noortest välja selle, et neile marihuaana tegelikult ei meeldinud. *See oli nagu see asi, et kui ei ole tõesti mitte midagi teha, et see [marihuaana] oli kõige viimane valik. Ma siiani ei salli seda. Toodi välja ka see, et marihuaanat ei peetud ohtlikuks, pigem tühiseks. Me tegime alati kanepi üle nalja. Seadistasime ta narkootikumide reas allapoole alkoholi.* Intervjuude analüüsist ilmneb, et tarvitamise alguses olid tarvitatud uimastite kogused väikesemad, kuna piisas vähesest, et tunda teatud uimasti mõju.

5.3.2. Tarvitamine

Kõik uurimuses osalenud noored, välja arvatud üks kontrollgrupi noormeestest, kes ei tarvita uimasteid, tarvitavad legaalseid uimasteid siiani ja seda regulaarselt. Uimastite tarvitamine algusest alates kasvas nii uimasteid kuritarvitanud kui ka kontrollgrupi noorte uimastite tarvitamise sagedus ajapikku. *Mida vanemaks ma sain seda tihemini võib-olla hakkasin tarbima.* Kooli ajal tarbiti peaaegu igal nädalavahetusel ja see oli oodatud ning varem planeeritud. (...) *nii nagu vanemad kodust ära käisid (...).* Intervjueeritavate puhul ei olnud legaalse uimastite tarvitamine enam nii sage, kui varem. Nüüd on see sagedus enamasti kord või vahel ka kaks korda kuus.

Kontrollgrupi noortest enamus toovad välja, et illegaalsed uimastid neid ei huvitanud ja nad poleks neid mingil juhul proovinud. (...) *narkootikumidega ja teiste uimastitega samamoodi, põhimõtte oli paigas, et neid ma ei tee ja kõik et.* Intervjueeritavad toovad välja, et oma vaba ajaga ei osatud midagi peale hakata ja legaalse kui illegaalse uimastite tarvitamine oli hea viis aega sisustada. *See oli põhimõtteliselt nagu aja täide, me ei osanud midagi muud oma nädalavahetustega ette võtta (...).*

5.3.3. Kuritarvitamine

Uimasteid kuritarvitanud noorukite taluvus tarbitud uimastite suhtes kasvas ning esialgse mõju saavutamiseks oli tarvis aina enam ja suuremates kogustes vastavat uimastit tarvitada. *Alguses oli üks [gramm amfetamiini] enda jaoks täiesti normaalne, et õhtust hommikuni hakkama saada, aga lõpu poole oli 5 [grammi amfetamiini] nagu see.* Selleks, et võimendada seni tarvitatud uimastite mõju, hakkasid noormehed katsetama erinevate uimastitega. Katsetati, millised uimastid millistega kokku sobivad ja kuidas nad mõjuvad. *Miksimine võimendab nagu igast varianti ja nagu ikka, keha muutub tolerantseks ja siis see andis nagu lisa boost-i [võimendust] juurde.* Neiud ei kastetanud erinevate uimastitega samaaegselt. *Üheaegselt korraga ei teinud.* Lisaks legaalsele uimastitele tarvitasid nad õhtu jooksul ühte illegaalset uimastit. Enamus intervjueeritavatest tõid välja, et nende meeleolu muutus, tekkis depressiivsus, masendus ja ka ükskõiksus. *Masendus. Must, must masendus.*

Uimasteid kuritarvitanud noored mainisid, et nad raiskasid ajapikku üha enam raha uimastitele. Tunnistati, et võeti isegi võlgu, et muretseda endale soovitud uimasteid. *Ma siiani ei ole aru saanud sellest loogikast, kuidas me saime kogu aeg. Jumalast mõistmatu, kust me selle raha võtsime.* Uimastite ostmisest kasvas välja ka uimastite vahendamise ja müümisega tegelemine. (...) *minule pakkus see [uimastite tarvitamine ja müümine] võibolla veidike*

rohkem huvi kui talle [sõbrale, kes müüs uimasteid], siis hakkasin ise neid asju müüma. Ühele noormehele aga uimastite vahendamine ei meeldinud ja peale lühikest aega ta loobus.

Noormeeste puhul sagenes ka uimastite tarvitamine üldiselt. Nädalavahetustel tarvitati nii legaalseid kui illegaalseid uimasteid, siis nädala sees esines ka legaalsete uimastite ja ka marihuaana tarvitamist.

Varasemad uurimused (Kõiv, 2006, 2010, viidatud Frick et al., 1993) toovad välja, et antisotsiaalse käitumise alla kuuluvad käitumisviisid võib jaotada nelja alaliiki, milleks on varavastane käitumine, noorukiealiste staatusega seotud väärkäitumine, vastuhakuga seotud käitumine ja agressiivne käitumine. Intervjueeritavate väitel nende antisotsiaalne käitumine piirdus vaid noorukiealiste staatusega seotud väärkäitumisega, mis on kahjulik nende arengule ja tervisele. *Ma tean, et ma käisin seal [koolis], aga ma ei mäleta, et ma oleksin käinud seal. See oli kohutav. Üks noormees väitis, et tema puhul juhtus ühel korral ka varavastane väärkäitumine, aga täpsemalt ta sellest rääkida ei soovinud. See vara rikkumine näiteks, eks see maksis kätte ka korralikult. Oma korralikult palju.*

Intervjuude analüüsist selgus, et noorukid olid eelkõige ohtlikud iseendale, kuna uimastite mõju all olles võidi ennast vigastada. *Ma olen ennast täiesti ribadeks kukkunud, no niimoodi, et hommikul on ennast väga raske liigutada, et reaalselt NOH sinine ja igatmoodi. Harva toodi välja, et vigastati kedagi teist ja kui vigastati, siis seda tahtmatult. Kui siis kogemata (...).*

5.3.4. Sõltuvus

Uimasteid kuritarvitanud noorukitest üks noormees toob välja, et neil olid sõbraga paika pandud reeglid, kuna nad illegaalseid uimasteid tarvitavad, aga need ei pidanud enam mingi aja tagant paika. (...) *meil oli reegel, et üks nädalavahetus teeme [illegaalseid uimasteid] ja ühe nädalavahetuse jätame vahele. Aga lõpuks läks ikka iga nädalavahetus nagu, reedel alustasin ja lõpetasin esmaspäevahommikul, tõmbasin viimase triibu. Sama noormees kirjeldab oma enesetunnet ja oma nädalat niimoodi: (...) väsinud, pahas tujus, [halb] on olla pidevalt. Ma mäletan selgelt kuidas mul vahepeal oli nädal oli niukene, et nädalavahetusel laksisin [tarvitasin uimasteid] pidudel. Esmaspäeval läksin kooli jube [halb] oli olla. Teisipäeval läksin kooli jube [halb] oli olla. Kolmapäeval läksin kooli, hakkas juba natukene paremaks minema. Neljapäeval oli juba päris normaalne, aga tundsid kuidas nädalavahetus oli veel kontides ja reedel olin lihtsalt nii õnnelik, et JESS, reede on käes, saab jälle littima [uimasteid tarvitama] hakata. Võõrutusnähtude kadumisel ununesid negatiivsed*

tagajärjed ja uimasti mõju all olles oli kõik jälle hea. *Iga hommik vandusin, et ma rohkem ei tee. Kui sul on halb olla, siis sa mõtled, et ma ei tee mitte kunagi. Niipea kui tunned end normaalselt, siis läheb sul see meelest ära koheselt, et oi kui hea jälle.*

Uimasteid kuritarvitanud noorukid, kes vahendasid või müüsid uimasteid tunnistasid, et nad ei tundnud kunagi ärevust järgmise vajaliku annuse saamise pärast. *Ma ei oska seda tunnet kirjeldada, (paus) kui mul oli vaja siis ma sain selle [ecstasy] (...) mul oli ja mul jäi enda tarbeks.* Neil noorukitel olid uimasti tagavarad kogu aeg kodus olemas või olid neil sellised kontaktid, kelle käest oli kohe võimalik saada. *Selles suhtes, et mul ei olnud seda varianti, et mul ei ole seda järgmist annust. Mul oli kogu aeg seda võtta kuskilt.* Nendel noortel, kellel polnud võimalust uimastit kohe saada kui neil soov tekkis ja kellel polnud kodus uimastite tagavarasid, tõid välja, et uimastite kogused ja vajadus uimasteid tarbida olid suurenenud nii, et planeeritud tarbimise ära jäämine tekitas meelepaha ja masendust. *See kogus, mida ma pidin sööma alla oli nii meeletu ja vahepeal ei saanud isegi midagi kätte ja lihtsalt kohe automaatselt langesid masendusse.* Olulisel kohal oli ka sisenemine või põgenemine paremasse maailma, kus saab oma mured ja probleemid unustada. (...) *et teises maailmas on palju parem olla.* Uimasteid tarvitati ka mõnel korral üksinda, aga see ei kujunenud tavaks, pigem eelistati tarvitada koos sõprade või tuttavatega. *Üksi on igav teha.*

Uimasteid kuritarvitanud noorukite intervjuude analüüsist selgus, et esines manipuleerimist uimastite kuritarvitamise varjamiseks. *Mul ema tahtis mind korra narkotesti viia, aga ma suutsin ennast välja rääkida sellest.* Manipuleeriti ka oma eesmärkide saavutamiseks. Noormees, kes oli vanemate poolt sõltuvusest vabanemiseks psühhiaatriakliinikusse viidud manipuleeris ka seal arstidega. *Neile tundus, et kõik on okei, saadeti koju.* Manipuleerimist jätkati ka siis kui sooviti sõltuvusest loobuda. (...) *määrati antidepressandid, hästi lahjasid. Mida ma ka kuritarvitasin (...).*

Vaatamata sellele, et illegaalseid uimasteid pole aastaid tarvitatud, toovad mõned uimasteid kuritarvitanud noorukid välja, et uudishimu tarvitatud ainete vastu on endiselt püsiv. Mõeldakse aine poolt tekitatud heale tundele ja isegi natukene unistatakse sellest positiivsest mõjust, mida vastav aine neile tekitas. (...) *kui mingis seltskonnas läheb sellest [amfetamiinist] jutuks, siis mul ohjeldamatult hakkab ila voolama.*

Kõik uimasteid kuritarvitanud noored tunnistasid, et nad olid uimastite sõltuvuses, välja arvatud see noormees, kes uimasteid endiselt tarvitab.

5.4. Sõltuvusest vabanemine

Sõltuvusest loobumine või mitte loobumine on uimasteid kuritarvitanud noorukitel olnud erinev. Üks noormees ütleb, et tema ei ole millestki loobunud ja kui tal isu peale tuleb, siis kavatseb ta tarvitada. Illegaalsete uimastite tarvitamiskogus on tal aga vähenenud, kuna tema ellu on tulnud lähedane inimene, kelle tõttu ta ei saa ega taha varasemal määral tarvitada. (...) *aga nüüd mul on nagu elukaaslane ja noh, ma ei saa niimoodi umbes (...).* Üks neiu väidab, et tal on tulevikus teatud uimasteid ilmselt veel tarvitada plaanis.

Ühel noormehel ja ühel neilul ei õnnestunud iseseisvalt illegaalsete uimastite sõltuvusest loobuda. Ühel juhul tuli pöörduda vanemate poole, kes omakorda suunasid noormehe psühhiaatriakliinikusse. (...) *nii palju tahtevõimet mul puudus, et ma ei suutnud ei öelda kunagi.* Alguses oli keeruline leida põhjust miks loobuda, suureks motivaatoriks olid vanemad. *Ja see tekitaski selle tahtmise, et ma tahaksin selle ära lõpetada. Ma ei tahtnud, et nemad [vanemad] minu peale pahandaks.* Neiu sõltuvusest vabanemise puhul olid olulised mitmed faktorid. Esimeseks sammuks oli see, et ta õde ja lähedased sõbrad hoidsid teda eemale sellest kambast, kus ta illegaalseid uimasteid tarvitas. (...) *kui poleks neid inimesi olnud, siis ma poleks sellest välja tulnud sealt pesakonnast, kus ma vahepeal ikka olin.* Teise faktorina võib välja tuua rasedusest teada saamine. Kõige olulisemaks faktoriks olid teda ümbritsevad ja toetavad lähedased. *Ütleme niimoodi, et üksi ma sellega hakkama ei saanud. Üksi mul oli mõte, aga teostust mul ei olnud, et nagu üksi ma ei suutnud.* Ülejäänud intervjuueeritavate puhul tarvitamisest loobuti majanduslikel põhjustel ja lähedaste tõttu: seltskond, kus uimasteid tarvitati, lakkas suhtlemast, uimasti muutus liiga kalliks, uimastit polnud enam saada, taheti perele heameelt valmistada, uue tüdruksõbra pärast või ei tahetud ennast halvasti tunda. (...) *kes ikka tahab ennast nii kogu aeg tunda.*

Kontrollgrupi noormeestest oli üks sõltuvuses nikotiinist. Tema loobus suitsetamisest, kuna tema ellu tuli neiu, kelle pärast ta soovis loobuda.

5.5. Uimastialased teadmised

Uimastialased teadmised erinesid kahe grupi vahel. Uimasteid kuritarvitanud noorukid olid üldiselt teadlikult nendest uimastite toimetest, mida nad tarvitasid. Nad teadsid vastavate uimastite liigitust, nende positiivseid ja negatiivseid mõjusid ja tagajärgi ning ka seda millised variatsioonid vastavast uimastist liikvel olid ja milliseid variatsioone vastavast uimastist nad tarbiksid ja milliseid kindlasti ei tarbiks. (...) *ma igast solki ei taha endale sisse võtta.*

Kontrollgrupi noored teadsid nimetada väheseid uimasteid nagu marihuaana, heroiin, kokaiin ja amfetamiin, aga üldiselt neil süvendatud teadmisi uimastitest ja erinevate uimastite toimetest polnud. (...) *ma ei tea mida, mis üks või teine teeb (...)*. Teati, et uimastid mõjuvad halvasti ja neid ei tohiks tarvitada.

5.6. Suhtumine uimastitesse ja nende kuritarvitamisesse

Uimasteid kuritarvitanud noorukite suhtumine uimastitesse ja nende kuritarvitamisse oli erinev. Enamus tõid välja, et uimastite kuritarvitamine oli nende nooruspõlve rumalus. (...) *mis seal ikka väiksena loll (...)*. Oma sõltuvusse suhtuti erinevalt. Üks noormees eitas seda, et tema sõltuvuses oli. Samas teine noormees ja neiu väidavad, et neil ei olnud raske loobuda uimastite sõltuvusest. Ülejäänud noored teadustavad ja ei eita seda, et sõltuvusest oli siiski raske loobuda ja nad ilma abita ei oleks seda saavutanud. Noorukid toovad välja, et kõige rohkem tekitasid neile sõltuvust korgijook [GHB], *ecstasy* ja amfetamiin. Kõik noorukid, välja arvatud üks neiu, toovad veel välja, et nad ei muretsenud oma uimastite kuritarvitamise pärast. *Vahest ikka. Eks need olidki need [mõtted], et ikka mõtlesid, et oli seda siis vaja, onju. Muret tunti raha pärast, mida kulus uimastite peale palju ja terviseprobleemide tekkimisel kasvas ka mure suurus. (...) siis hakkas muret tekitama, sest mu hambad olid selle tulemusena väga lagunened (...)*.

Kontrollgrupi noored arvavad kõik, et nii illegaalsete kui ka legaalsete uimastite sõltuvusest on raske loobuda. Arvatakse, et kõige kergem on loobuda alkoholist ja siis suitsetamisest. *Suitsetamine mõjutab su elu vähem, et su elukvaliteet väheneb, aga sa käid tööl. Kõige raskemaks peetakse illegaalsete uimastite sõltuvusest loobumist. Nii palju kui on nagu nähtud või kuulnud, et miks muidu need igasugused taastusravikeskused ja sellised kohad nagu, et miks nendel nii hästi läheb, järelikult klientuuri on. Inimesed ise ei saa hakkama. Üldine arvamus on, et kui tarvitavat narkootikumi süstitakse, siis on kõige raskem uimasti sõltuvusest loobuda. (...) kui sa juba süstid, et siis on asi juba nagu kaugele läinud ja kui sa oled seda piisavalt kaua teinud (...)*. Samas väidetakse, et kõikidest sõltuvustest on võimalik vabaneda, kui vaid ise soovida. (...) *mitte millestki ei ole raske loobuda, kui sa seda ise väga tahad*. Kontrollgrupi noored arvavad ka, et uimastite kuritarvitamine ei pane inimesi üldiselt väga muretsema. (...) *kindlasti peaks panema, aga ei pane millegipärast*. Arvatakse, et kui uimastite kuritarvitamine paneb muretsema, siis uimastite kuritarvitanute lähedasi, aga kuritarvitajaid pigem mitte.

Uimasteid kuritarvitanud noorte uimastite tarvitamise pärast olid mures noortele lähedased inimesed. Need mures olid rääkisid ka neile uimasteid kuritarvitanud noorukitele oma murest ja üritasid neid veenda uimastite tarvitamisest loobuma. Legaalseid uimasteid puhul tuuakse välja pigem perekonnaliikmed, kes tundsid ja siiani tunnevad muret tarvitamise pärast või kes jagasid õpetussõnu. *No, muidugi ikka öeldakse, et jäta ikka maha, et mis sa jamad. Kasuisa eriti, ise jättis maha ja mulle käib ka nüüd pinda.* Illegaalseid uimastite tarvitamise puhul olid muretsejateks tarvitamisest teadlikud sõbrad, kes ise illegaalseid uimasteid ei tarvitanud. *Üks sõbranna tuleb küll meelde, kes mölises, et miks ma teen seda paska kogu aeg.*

6. Arutelu

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks oli kirjeldada uimasteid kuritarvitanud noorte ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorte uimastite tarvitamise kogemusi.

Kvalitatiivses uurimuses on oluline kirjeldada tegelikku elu (Hirsjärvi et al., 2005). On oluline välja tuua, et „Kvalitatiivses uurimuses ei ole võimalik saavutada objektiivsust selle traditsioonilises tähenduses, sest teadja ehk uurija ja see, mida teatakse, on omavahel põimunud“ (Hirsjärvi et al., 2005, lk 152). Hirsjärvi et al. märkisid, et „kvalitatiivse uurimuse usaldusväärsust aitab tõsta uurija täpne selgitus uurimuse läbiviimise kohta“ (lk 214).

Noorukite uimastite tarvitamise mõistmiseks, küsiti intervjueeritavalt tagasivaatavalt uimastite tarvitamise kogemuste kohta ning uimastite tarvitamise sagedust tarbitud uimastite kaupa. Intervjueeritavate sõnul tarvitasid nad uimasteid sõprade ja klassikaaslaste seltsis. Illegaalseid uimasteid saadi sõprade kaudu. Legaalseid uimasteid ostsid või muretsesid endale poisid enamasti ise, neid said ka legaalseid uimasteid sõprade kaudu. Varasemad uurimused (Allaste, 2008; Kobin et al., 2012) on samuti näidanud, et esimene uimasti saadakse tavaliselt sõpradelt. Sellest võib järeldada, et Eesti noored hakkavad uimasteid tarvitama tavaliselt eakaaslaste seltskonnas (Allaste, 2008; Kobin et al., 2012).

Mõlemas grupis – uimasteid kuritarvitanud kui ka kontrollgrupis, on vastavalt neidude esmakordse ja uimastite tarvitamise alguse vanus suhteliselt hilisem võrreldes noormeestega. Kirjandusest leiab, et (Allaste, 2008; Kobin et al., 2012) tubakatoodete proovimisega alustavad noormehed varem kui neidud. Alkoholi proovimise vanused on noormeestel ja neidudel,

erinevalt antud uurimistöös välja tulnud andmete põhjal, sarnased (Allaste, 2008; Kobin et al., 2012).

Noorte sõnul prooviti kõigepealt tubakatooteid ja siis alkoholi. Varasemad uurimused (Kandel & Yamaguchi, 1999, viidatud Loeber, White & Burke, 2011; Chung, 2010) näitasid, et enamus noorukeid alustavad oma uimastitega katsetamist tubakatoodetest või alkoholist. Esimese illegaalse uimastina prooviti marihuaanat. Kirjanduses leidub ka kinnitust sellele, et esimene uimasti, mida proovitakse, on reeglina marihuaana või hašiš (Kandel & Yamaguchi, 1993; Allaste, 2000; Kandel & Yamaguchi, 2002; Allaste, 2008; Chung, 2010). Marihuaana tarbimise järel lisanduvad ka teised illegaalsed uimastid (Kandel & Yamaguchi, 1993; Kandel & Yamaguchi, 2002; Preventing Drug Abuse..., 2003; Chung, 2010) nagu ilmnes ka antud uurimuses osalenud uimasteid kuritarvitanud noorukite põhjal. Kandel ja Yamaguchi (1993) leidsid, et marihuaanaga eksperimenteerimisele eelnes neidude puhul tubakatoodete tarvitamine ja noormeeste puhul alkoholi tarvitamine. Antud uurimuses seda ei täheldatud. Selle põhjal võib järeldada, et uimasteid kuritarvitanud noorukid, kes legaalseid uimastite tarvitamise järel hakkasid tarvitama marihuaanat, tarvitasid ka teisi illegaalseid uimasteid ja seetõttu arenes uimastiseotus kuritarvitamise ja sõltuvuse astmetele. Noorukid, kes marihuaanat proovisid, aga kes esimese proovimise järel mingit mõju ja huvi antud uimasti vastu ei tundnud ning noorukid, kes marihuaanat ei proovinud, ei proovinud ka teisi illegaalseid uimasteid ja neil ei arenenud uimastiseotus kuritarvitamise ja sõltuvuse astmetele.

Uimastite tarvitamise keskkonna puhul uimasteid kuritarvitanud ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite puhul erinevusi välja ei tulnud. Uimasteid tarvitati enamasti kodus, sõprade juures, õues, maakodudes/suvilates ja pidudel.

Noorukid toovad välja põhjustena, miks nad uimasteid proovisid: uudishimu, eakaaslaste poolse mõjutamise ja pealekäimise, et olla aktsepteeritud teiste poolt, sõprade ja klassikaaslaste soovitusel/ärgitusel ning täiskasvanute eeskujul. Kirjandusest leidub, et esmakordselt proovitakse illegaalseid uimasteid, kuna tahetakse uudishimu rahuldada, uut kogeda, sõprade soovitusel, et sõprade hulgas aktsepteeritud saada, stressi leevendamiseks, depressiooni leevendamiseks, suhtlemise hõlbustamiseks, väsimuse ja igavuse peletamiseks ning joobe saamiseks. Põhjused, miks noored alustavad uimastite tarvitamist võivad erineda nendest põhjustest, miks uimastite tarvitamist jätkatakse. (Saat, 2001, 2004; Saat & Põiklik, 2007; Understanding Drug Abuse, 2012)

Varasemates uuringutes on leitud, et vägivaldsele käitumisele eelnes suurema osa poiste puhul legaalseid uimastite tarvitamine (Loeber et al., 2011). Intervjueeritavate sõnul ei

kaasnenud nende uimastite tarvitamisega tahtlikku vägivaldsust. Oluline on välja tuua, et ühe uimasteid kuritarvitanud noormehe puhul ilmnas varavastane käitumine. Sellele, et illegaalsete uimastite tarvitamisega ei kaasnenud ilmtingimata tõsine vägivald, leiab tõendeid ka kirjandusest (Loeber et al., 2011).

Uimasteid kuritarvitanud noorukid tunnistasid, et uimastite tarvitamisega sagesid koolist puudumised ja õpimotivatsiooni langus ning õppetöö pärast ei muretsetud. Intervjueeritavatest vähemus väitsid, et nende õppeedukus langes. On oluline märkida, et „15–16-aastaste koolinoorte põhjusest puudumine ja õppeedukus seostub tugevalt uimastitarvitamisega. Oluliselt sagedamini suitsetavad regulaarselt, tarvitavad alkoholi või narkootilisi aineid ja on purjus need, kelle õppeedukus on kehvem ning kes puuduvad sageli põhjusest.“ (Kobin et al., 2012, lk 27) Vaatamata sellele, et narkootilisi aineid proovinute seas on jätkuvalt rohkem madalama õppeedukusega noori, proovivad iga aastaga ka heade tulemustega noored uimasteid. See näitab, et risk uimasteid tarvitada ei ole enam ainult madalamate hinnetega noortel vaid ka heade ja väga heade hinnetega noortel. (Allaste, 2008)

Uimasteid kuritarvitanud noorte intervjuudest ilmnas, et tubakatooteid tarvitati iga päev ja mitu korda päevas. Alkoholi tarvitasid mõlema grupi noored alguses vähem ja siis aina tihemini. Uimasteid kuritarvitanud ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite alkoholi tarvitamise sagedus oli sarnane uimastiseotuse eksperimenteerimise ja tarvitamise astmel, tubakatoodete tarvitamise sagedus sarnanes uimastiseotuse eksperimenteerimise astmel. Võis järeldada, et uimasteid mitte kuritarvitanud noorukitest ei olnud keegi uimastiseotuse kuritarvitamise ja sõltuvuse astmel, kuna see oli eelduseks gruppide moodustamisel. Uimasteid kuritarvitanud noorukitest olid omal hinnangul enamus uimastiseotuse kuritarvitamise ja sõltuvuse astmel.

Selgitamaks välja uimasteid kuritarvitanud ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorte suhtumist uimastite kuritarvitamisse ja sõltuvusse uuriti uimasteid kuritarvitanud noorte käest sõltuvust tekitavate uimastite ja uimastitest loobumise kohta ning uimasteid mitte kuritarvitanud noorukitelt uuriti noorukite arvamusi sõltuvuse kohta.

Uimasteid kuritarvitanud noortel oli kaks erinevat vaatenurka illegaalsete uimastite tarvitamise puhul. Enamus pidas illegaalsete uimastite tarvitamist nooruspõlve rumaluseks ja mainiti seda, et kui uimastite tarvitamisel hakkab negatiivne mõju positiivsest mõjust üle olema, siis on kahjulik seda tarvitamist jätkata. Kaks noort tõid välja selle, et uimastite tarvitamine ei ole midagi sellist, mis neile muret tekitab ja tekitab ning nad tarvitavad praegu või planeerivad tarvitada uimasteid ka tulevikus.

Kõikide intervjueeritavate puhul saab välja tuua, et legaalseid uimasteid peeti vähem sõltuvust tekitavateks kui illegaalseid uimasteid. Uimasteid kuritarvitanud noorukite hinnangul oli kõige vähem ohtlik uimasti marihuaana. Sellele, et illegaalseid uimasteid proovinud noored peavad marihuaana paarikordset proovimist ja regulaarset kasutamist vähem riskantseks, leiab tõendeid ka kirjandusest (Kobin et al., 2012). Uimasteid, mida manustatakse süstides peeti kõige rohkem sõltuvust tekitavateks. Uimasteid mitte kuritarvitanud noored tõid välja selle, et kõikidest sõltuvustest on võimalik loobuda, kui vaid ise seda soovida.

Špakov (2000) väidab, et uimasti sõltuvusest vabanemiseks on vaja mehisust, tahtejõudu ning ligimeste abi ja aktiivset osalust. Enamuse intervjueeritavate jaoks oli kõige olulisemaks soov ise uimastite sõltuvusest vabaneda. Uimasteid mitte kuritarvitanud noored pidasid oluliseks ka teiste inimeste, lähedaste, sõprade, psühholoogide, psühhiaatrite ja sotsiaaltöötajate poolset abi, aga seda koos enda sooviga uimastite sõltuvusest vabaneda. Intervjuude analüüsist selgub, et uimasteid kuritarvitanud noortel oli soov uimastite tarvitamine lõpetada, aga sellest ei piisanud. Uimastite tarvitamisest loobuti tervislikel ja majanduslikel põhjustel ning lähedaste inimestega suhte tõttu: rasedus, terviseprobleemid, uimasti muutus liiga kalliks, uimastit polnud enam saada, seltskond, kus uimasteid tarvitati, lakkas suhtlemast, taheti perele heameelt valmistada või uue paarisuhte kaaslane pärast.

Uimasteid kuritarvitanud ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite intervjuude analüüsist ilmnesid erinevad uimastite tarvitamist mõjutavad riskifaktorid. Uimastite tarvitamist mõjutavad kaitsefaktorid tulid välja ainult uimasteid mitte kuritarvitanud noorte intervjuude analüüsist. Ka varasemad uurimused näitavad, et mõne riskifaktori olemasolu lapse elus ei pruugi viia uimastite kuritarvitamise ja sõltuvuseni (Hawkins, Catalano & Miller, 1992; Silmere, 2006). Mitme kaitsefaktori olemasolul võib riskifaktorite mõju väheneda. Seega on ennetustöös oluliseks eesmärgiks muuta kaitsefaktorite osakaalu riskifaktorite suhtes selliselt, et kaitsefaktorid oleks ülekaalus. (Preventing Drug Abuse..., 2003)

Uurimused on näidanud, et noorukid on uimastite tarvitamist soodustavate riskifaktorite suhtes kõige haavatavamad üleminekul ühelt kooliastmelt teisele, nagu näiteks algkoolist põhikooli minekul, põhikooli lõpetamisel, gümnaasiumisse või kutsekooli minekul ning ülikooli minekul ja üleminekul ühest arenguperioodist teise ning uute olukordadega kohanemisperioodidel nagu tööle minekul (Saat, 2001; Preventing Drug Abuse..., 2003; Saat, 2004; Saat & Põiklik, 2007; Chung, 2010). Oluline on välja tuua, et antud uurimuses osalenud

noorukid alustasidki uimasite tarvitamist, kas enne põhikooli lõppu, enne gümnaasiumi lõppu või peale gümnaasiumi lõppu.

Vaatamata sellele, et uued väljakutsed võivad mõjutada noorukite uimastite tarvitamist riskifaktoritena võivad need väljakutsed toimida ka kaitsefaktoritena, mis aitavad noortel kasvada ja püüelda seatud eesmärkide ja huvide poole (Preventing Drug Abuse..., 2003). Antud uurimuses osalenud noortel tekkisid ka uued eesmärgid ja põhjused, tänu millele uimastite tarvitamisest loobuti millegi neile olulise nimel.

Uurimistöö piiranguna saab välja tuua selle, et tööl oli ainult üks kodeerija.

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kokkuvõte

Käesoleva uurimistöö „Uimasteid kuritarvitanud ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorte uimastitarbimise kogemused“ eesmärgiks oli kirjeldada uimasteid kuritarvitanud noorte ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorte uimastite tarvitamise kogemusi.

Uurimuse teoreetilise raamistiku moodustavad uimastite tarvitamist mõjutavad riski- ja kaitsefaktorid, uimastite sõltuvuse kirjeldus ning uimastiseotuse astmed.

Ajavahemikul kevad 2012 kuni suvi 2013 viidi läbi 7 individuaalintervjuud noorukitega, kes olid uimasteid kuritarvitanud. Ajavahemikul suvi 2013 kuni talv 2013 viidi läbi 7 individuaalintervjuud noorukitega, kes ei olnud uimasteid kuritarvitanud. Uimasteid kuritarvitanud noorukite valimi moodustasid seitse noorukit, kelle töö autor leidis tutvuste kaudu ja lumepalli meetodit kasutades. Uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite valim moodustasid seitse noorukit, kes leiti sobitatud paaride meetodit kasutades.

Intervjuude esimeses osas uuriti intervjuueeritavate kogemusi seoses uimastite tarvitamisega.

Teises osas uuriti intervjuueeritavate uimastite kasutamise sagedust tarbitud uimastite kaupa.

Uimasteid kuritarvitanud noorukitelt uuriti kolmandas osas enim sõltuvust tekitavate uimastite ja uimastitest loobumise kohta. Uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite intervjuu kolmandas osas uuriti noorukite arvamusi sõltuvuse kohta.

Andmete analüüsimisel kasutati kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit.

Uimasteid kuritarvitanud noorukid hakkasid marihuaana tarvitamise järgselt ka teisi illegaalseid uimasteid tarvitama ning uimastiseotus arenes kuritarvitamise ja sõltuvuse astmetele. Noorukid, kes marihuaanat proovisid, aga kes esimese proovimise järel mingit positiivset mõju ja huvi antud uimasti vastu ei tundnud, ei proovinud teisi illegaalseid uimasteid ja neil ei arenenud uimastiseotus kuritarvitamise astmele.

Uimasteid kuritarvitanud ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite alkoholi tarvitamise sagedus oli sarnane uimastiseotuse eksperimenteerimise ja tarvitamise astmel, tubakatoodete sagedus sarnanes uimastiseotuse eksperimenteerimise astmel. Uimasteid kuritarvitanud noorukitest olid omal hinnangul enamus uimastiseotuse kuritarvitamise ja sõltuvuse astmel.

Uimasteid kuritarvitanud noortest enamus pidasid illegaalsete uimastite tarvitamist nooruspõlve rumaluseks, väiksem osa intervjuueeritavatest tarvitab praegu või planeerib tarvitada illegaalseid uimasteid ka tulevikus. Kõik intervjuueeritavad pidasid legaalseid uimasteid vähem sõltuvust tekitavateks ning süstimise teel manustatud uimasteid kõige

rohkem sõltuvust tekitavateks. Uimasteid mitte kuritarvitanud noorte arvates on võimalik kõikidest sõltuvustest loobuda.

Mõlema grupi puhul ilmnesid erinevad uimastite tarvitamist mõjutavad riskifaktorid, kaitsefaktorid tulid välja ainult uimasteid mitte kuritarvitanud noorte intervjuude analüüsist.

Märksõnad: uimastitarbimise kogemused, noorukid, uimastite kuritarvitamine, uimastiseotuse astmed.

Experiences of drug use amongst adolescents who have or have not abused drugs

The aim of the master thesis was to describe the drug use experiences of adolescents who abused drugs and who did not abuse drugs. The theoretical framework of the research paper consists of risk factors for drug abuse and protective factors against drug abuse, description of drug addiction and stages of addiction.

Between spring 2012 and summer 2013 seven private interviews were carried out with adolescents who abused drugs. Between summer 2013 and winter 2013 seven private interviews were carried out with adolescents who did not abuse drugs.

Uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite valim moodustasid seitse noorukit, kes leiti sobitatud paaride meetodit kasutades.

The selection of adolescents who abused drugs consists of seven adolescents. The author of this thesis found those subjects through acquaintances and by using snowball sampling.

The selection of adolescents who did not abuse drugs consist of seven adolescents who were picked to fit the matched pairs method.

In the first part of the interviews, experiences of the interviewees in relation to drug use were researched. In the second part, frequency of drug use per drug abused was researched.

In the third part, the most addictive drugs and ways to give up drug addiction were researched based on adolescents who abused drugs, opinions on drug addiction were researched based on adolescents who did not abuse drugs.

Qualitative content analysis was used during the analysis of the interviews.

Adolescents who had abused drugs started using other illegal drugs after they had used marijuana and then substance abuse and addiction were developed.

Adolescents whom marijuana did not affect positively on the first try or adolescents whom did not try marijuana at all, did not try any other illegal drugs and they did not develop substance abuse and addiction.

The frequency of alcohol consumption was similar within both groups on the stages of experimentation and regular use of addiction. The use of tobacco products was similar on the experimentation stage of addiction.

Majority of the adolescents who abused drugs assessed themselves on the substance abuse and addiction stages of addiction.

Majority of the adolescents who abused illegal drugs thought of drug abuse as of their childhood's foolishness. Minority of them uses illegal drugs or plans to use them in the future. All of the interviewees reckoned that alcohol and tobacco products are the least addictive and drugs that are injected are the most addictive.

Different risk factors for drug abuse were found in both groups. The analysis concluded that protective factors against drug abuse occurred in the interviews of the adolescents who did not abuse drugs.

Key words: experiences of drug use, adolescents, drug abuse, the stages of drug use.

Kasutatud kirjandus

Alkoholiseadus (2002). RT I 2002, 3, 7. Külastatud aadressil

<https://www.riigiteataja.ee/akt/832173>.

Allaste, A.-A. (Toim). (2000). Uimastite levik noorte seas. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Kirjastus.

Allaste, A.-A. (Toim). (2008). *Koolinoored ja uimastid. 15–16-aastaste õpilaste legaalse ja illegaalse narkootikumide tarvitamine Eestis*. Tallinn: TLÜ Kirjastus

Chung, T. (2010). Adolescent Substance Use, Abuse, and Dependence: Prevalence, Course, and Outcomes. In Y. Kaminer, O. G. Bukstein (Eds.), *Adolescent Substance Abuse: Psychiatric Comorbidity and High-risk Behaviors* (pp. 29-52). New York: Routledge.

Ganeri, A. (2000). *Uimastid*. Tallinn: Egmont Estonia.

Harro, J. (2006). *Uimastite ajastu*. Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus.

Hawkins, J. D., Catalano, R. F. & Miller, J. Y. (1992). Risk and Protective Factors for Alcohol and Other Drug Problems in Adolescence and Early Adulthood: Implications for Substance Abuse Prevention. *Psychological Bulletin*, 112, 64-105. Külastatud aadressil http://adaa.washington.edu/confederation/2008readings/Catalano_86.pdf.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Holopainen, A. (2000). Segatarbimine. M. Salaspuro, K. Kiianmaa & K. Seppä (Toim), *Narkoloogia* (lk 54- 60). Tallinn: AS Medicina.

Kandel, D. B. & Yamaguchi, K. (1993). From Beer to Crack: Developmental Patterns of Drug Involvement. *American Journal of Public Health*, 83, 6, 851-855. Retrieved from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1694748/pdf/amjph00530-0069.pdf>.

Kandel, D. B. & Yamaguchi, K. (2002). Stages of Drug Involvement in the U.S. Population. In Kandel, D. B. (Ed.), *Stages and Pathways of Drug Involvement. Examining the Gateway Hypothesis* (pp. 65-89). London: Cambridge University Press.

Kiive, E. & Saat, H. (2001). Uimastiseotuse astmed. M. Kull, H. Saat, E. Kiive, I. Laas, S. Voronina & E. Kuusk, *Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetus. Õpetajaraamat 4.-6. klass. Uimastikasutuse ennetamine koolis* (lk 51-53). Tartu.

Kiive, E. & Saat, H. (2004). Uimastid ja uimastiseotuse astmed. E. Kiive, M. Kull, E. Kuusk, H. Saat & K. Kõiv, *Uimastikasutuse ennetamine koolis. Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetus. Õpetajaraamat : 7.-9. klassile ja gümnaasiumile* (lk 42-62). Tallinn: Ilo

Kiive, E. & Saat, H. (2007). Uimastid ja uimastiseotuse astmed. E. Kiive, M. Kull, E. Põiklik & H. Saat, *Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetus. Õpetajaraamat I kooliastmele (1.-5. klassile lihtsustatud õppekava järgi)* (lk 27-42). Tallinn: Puffet Invest

Kobin, M., Vorobjov, S., Abel-Ollo, K., Vals, K. (Toim). (2012). *Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: 15–16-aastaste õpilaste legaalse ja illegaalse narkootikumide kasutamine Eestis*. Tallinn: AS Atlex

Kull, M. (2007). Uimastite tarvitamine Eesti noorte seas. E. Kiive, M. Kull, E. Põiklik & H. Saat, *Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetus. Õpetajaraamat I kooliastmele (1.-5. klassile lihtsustatud õppekava järgi)* (lk 6-9). Tallinn: Puffet Invest

Kõiv, K. (2006). Noorukite antisotsiaalne käitumine: erinevad mustrid ja tendentsid Eestis. H. Haljasorg (Toim). *Piiril* (lk 22 - 32). Tallinn: Maarjamaa Konvent.

Kõiv, K. (2010). Riskikäitumise ennetuse ja sekkumise temaatika inimeseõpetuses. M. Oja, K. Kõiv, H. Möttus & O. Schihalejev (Toim), *Sotsiaallained. Valdkonnaraamat põhikooliõpetajale*. Külastatud aadressil

http://www.oppekava.ee/index.php/P%C3%B5hikooli_valdkonnaraamat_SOTSIAALAINED.

Laaniste, A. (2012). *Noorukite uimastite tarvitamine ja sõltuvus - üksikjuhtumite analüüs*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

Laherand, M. L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.

List of designer drugs (s.a). Külastatud aadressil <http://www.chemsrus.com/research-chemicals-info/list-of-designer-drugs>.

Loeber, R., White, H. R., & Burke, J. D. (2011). Developmental sequences and pathways towards serious delinquency and substance use. In T. Bliesener, A. Beelmann, & M. Stemmler (Eds.), *Antisocial behavior and crime: Contributions of theory and evaluation research to prevention and intervention* (pp. 39-52). Goettingen, GER: Hogrefe.

Mis on sõltuvus? (s.a.). Külastatud aadressil <http://www.narko.ee/soltuvus/>.

Oiseth, O. V. (1999). *Narkootikumid ning doping- ja muud tervistkahjustavad ained*. Tallinn: Tehnoprint.

Preventing Drug Use among Children and Adolescents (2003). Külastatud aadressil http://www.drugabuse.gov/sites/default/files/preventingdruguse_2.pdf.

Rogers, P. D. & Goldstein, L. (2005). *Kuidas aidata uimastiprobleemidega last*. Tallinn: Ersen.

Räägime narkootikumidest (2012). Külastatud aadressil https://intra.tai.ee/images/prints/documents/133414486164_Raagime_narkootikumidest_Est.pdf.

Saat, H. (2001). Uimastitarbimine noorsoo hulgas. M. Kull, H. Saat, E. Kiive, I. Laas, S. Voronina & E. Kuusk, *Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetus. Õpetajaraamat 4.-6. klass. Uimastikasutuse ennetamine koolis* (lk 9-12). Tartu.

Saat, H. (2004). Uimasti tarbimisepõhjused. E. Kiive, M. Kull, E. Kuusk, H. Saat & K. Kõiv, *Uimastikasutuse ennetamine koolis. Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetus. Õpetajaraamat : 7.-9. klassile ja gümnaasiumile* (lk 15-17). Tallinn: Ilo.

Saat, H. & Põiklik, E. (2007). Uimastitarbimise põhjused. E. Kiive, M. Kull, E. Põiklik & H. Saat, *Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetus. Õpetajaraamat I kooliastmele (1.-5. klassile lihtsustatud õppekava järgi)* (lk 10-12). Tallinn: Puffet Invest

Seppä, K. (2000). Alkohooliprobleemi varajane tuvastamine. M. Salaspuro, K. Kiianmaa & K. Seppä (Toim), *Narkoloogia* (lk 54- 60). Tallinn: AS Medicina.

Silmere, H. (2006). Riski- ja kaitsetegurite tähtsusest tõendusel põhinevas uimastiennetustöös. *Sotsiaaltöö*, 1, 48-55. Külastatud aadressil

https://intra.tai.ee/images/prints/documents/130683150857_Sotsiaalto_2006_1.pdf.

Streimann, K. (2013). Uimastiennetuse üldised põhimõtted noorte hulgas. *Sotsiaaltöö*, 3, 30-35. Külastatud aadressil

https://intra.tai.ee/images/prints/documents/136801954112_sotsiaalto_2_2013.pdf.

Sõltuvuse kujunemine (2014). Külastatud aadressil

<http://politsei.ee/et/nouanded/narko/soltuvuse-kujunemine/>.

Špakov, A. O. (2000). *Алкоголизм. Наркомания. Токсикомания. Курение. Природные и бытовые яды*. Санкт-Петербург: Зенит. Энергия.

Tubakaseadus (2005). RT I 2005, 29, 210. Külastatud aadressil

<https://www.riigiteataja.ee/akt/903024>.

Understanding Drug Abuse and Addiction (2012) .Retrieved from

http://www.drugabuse.gov/sites/default/files/drugfacts_understanding_addiction_final_0.pdf.

Lisa 1

Sissejuhatavad retrospektiivsed intervjuuküsimused uimastite tarvitamise kohta.

(Laaniste, 2012)

1. Kui vanalt hakkasid tarvitama uimasteid?
2. Milliseid uimasteid tarvitasid?
3. Miks sa tarvitama hakkasid?
4. Kuidas sa tarvitama hakkasid? (kus kohast said?)
5. Kellega sa tarvitasid?
6. Kus sa tarvitasid?
7. Kui sageli tarvitasid?
8. Kas sa tegid mitut uimastit korraga?
9. Kas ühe uimasti tarvitamine tekitas isu ka teise järele? (milliseid millistega?)
10. Kui kaua sa tarvitasid uimasteid?
11. Kuidas mõjutas uimastite tarbimine sinu igapäevaelu?

Lisa 2

Alkoholitarbimise kohta usaldusväärse hinnangu saamise sõeltesti ja sõltuvuse raskusastme skaala küsimused. (Seppä, 2000, lk 56)

ALKOHOL

- 1) Kui sageli sa jõid õlut, veini või muud alkohoolseid jooke? Arvesta ka neid kordi, kui jõid ka vähesel määral, nt pudel keskmise kangusega õlut või veidi veini?

Mitte kunagi
Umbes kord kuus või harvem
2-4 korda kuus
2-3 korda nädalas
4 korda nädalas või sagedamini

- 2) Mitu annust sa tavaliselt korraga jõid?

1-2 annust
3-4 annust
5-6 annust
7-9 annust
10 või rohkem

- 3) Kui sageli jõid korraga kuus või enam annust?

Mitte kunagi
Harvem kui kord kuus
Kord kuus
Kord nädalas
Iga päev või peaaegu iga päev

- 4) Kui tihti juhtus nii, et sa ei suutnud kuidagi alkoholitarbimist lõpetada?

Mitte kunagi
Harvem kui kord kuus
Kord kuus
Kord nädalas
Iga päev või peaaegu iga päev

- 5) Kui sageli jäi sul joomise tõttu tegemata mingi töö, mida oleksite pidanud tegema?

Mitte kunagi
Harvem kui kord kuus
Kord kuus
Kord nädalas
Iga päev või peaaegu iga päev

- 6) Kui sageli vajasid rohke joomise järgsel hommikul õlut või muud alkoholi, saamaks üle hommikusest pohmellist?

Mitte kunagi
Harvem kui kord kuus
Kord kuus
Kord nädala

- Iga päev või peaaegu iga päev
- 7) Kui tihti vaevas sind pärast joomist süü- või kahjutunne?
- Mitte kunagi
Harvem kui kord kuus
Kord kuus
Kord nädalas
Iga päev või peaaegu iga päev
- 8) Kui tihti sa ei mäletanud napsitamisele järgnenud hommikul eelmisel õhtul juhtunut?
- Mitte kunagi
Harvem kui kord kuus
Kord kuus
Kord nädalas
Iga päev või peaaegu iga päev
- 9) Kas sa oled ise või on keegi teine saanud haiget või vigastanud ennast sinu joomise tõttu?
- 10) Kas keegi sinu lähedane, sõber, arst või keegi muu on olnud mures sinu joomise pärast või on soovitanud joomist vähendada?

TEISED UIMASTID

- 1) Kui sageli tarvitasid ..... ?
- Mitte kunagi
Umbes kord kuus või harvem
2-4 korda kuus
2-3 korda nädalas
4 korda nädalas või sagedamini
- 2) Mitu annust sa tavaliselt korraga tarvitasid?
- 1-2 annust
3-4 annust
5-6 annust
7-9 annust
10 või rohkem
- 3) Kui sageli tarvitasid mitu annust korraga?
- Mitte kunagi
Harvem kui kord kuus
Kord kuus
Kord nädalas
Iga päev või peaaegu iga päev
- 4) Kui tihti juhtus nii, et sa ei suutnud kuidagi ..... tarvitamist lõpetada?
- Mitte kunagi
Harvem kui kord kuus
Kord kuus
Kord nädalas
Iga päev või peaaegu iga päev

- 5) Kui sageli jäi sul ..... tarvitamise tõttu tegemata mingi töö, mida oleksite pidanud tegema?

Mitte kunagi

Harvem kui kord kuus

Kord kuus

Kord nädalas

Iga päev või peaaegu iga päev

- 6) Kui sageli tundsid ennast ..... tarvitamise järgsel hommikul halvasti?

Mitte kunagi

Harvem kui kord kuus

Kord kuus

Kord nädalas

Iga päev või peaaegu iga päev

- 7) Kui tihti vaevas sind pärast ..... tarvitamist süü- või kahjutunne?

Mitte kunagi

Harvem kui kord kuus

Kord kuus

Kord nädalas

Iga päev või peaaegu iga päev

- 8) Kui tihti sa ei mäletanud sa ..... tarvitamisele järgnenud hommikul eelmisel öhtul juhtunut?

Mitte kunagi

Harvem kui kord kuus

Kord kuus

Kord nädalas

Iga päev või peaaegu iga päev

- 9) Kas sa oled ise või on keegi teine saanud haiget või vigastanud ennast sinu ..... tarvitamise tõttu?

- 10) Kas keegi sinu lähedane, sõber, arst või keegi muu on olnud mures sinu ..... tarvitamise pärast või on soovitanud tarvitamist vähendada?

Lisa 3

Sõltuvuse raskusastme hindamise skaala küsimused (SDS). (Holopainen, 2000, lk 416)

Nimeta, missugune aine on sulle tekitanud enim sõltuvusprobleeme.

Kas sind pani ..... kuritarvitamine muretsema? Kuidas?

Kas sind tegi ärevaks või murelikuks võimalus või mõte, et sul ei ole järgmist vajalikku annust? Kuidas?

Kas sul on tundunud, et sinu käitumine on kontrollimatu?

Kas sa oled kaalunud ..... tarvitamist lõpetada?

Kui võimatuna tundub sul olemine ilma ..... tarbimata või selle tarbimise täielik lõpetamine? Kuidas?

Retrospektiivsed intervjuuküsimused sõltuvusest loobumise kohta. (Laaniste, 2012)

Kuidas sa oled proovinud sõltuvusest loobuda? Kui raske oli sõltuvusest loobuda?

Kas otsisid ise abi sõltuvusest loobumiseks või aitas sind keegi?

Kui tõhus oli see abi?

Mida soovitad teistele inimestele, kes tahaksid loobuda uimasti sõltuvusest?

Lisa 4

Intervjuuküsimused arvamuse kohta sõltuvusest.

1. Mida sa arvad, kas legaalse uimastite kuritarvitamine paneb inimesed muretsema?
2. Mida sa arvad, kas illegaalsete uimastite kuritarvitamine paneb inimesed muretsema?
3. Mida sa arvad, kas legaalse uimastite sõltuvusest on raske loobuda?
4. Mida sa arvad, kas illegaalsete uimastite sõltuvusest on raske loobuda?
5. Milliste legaalse uimastite sõltuvust sina silmas pead?
6. Milliste illegaalsete uimastite sõltuvust sina silmas pead?
7. Mida sa arvad, kas uimastite sõltuvusest loobumiseks peab inimene ise abi otsima või keegi peab teda aitama?
8. Mida sa soovitad inimestele, kes tahaksid loobuda uimastite sõltuvusest?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Angelina Laaniste

(sünnikuupäev: 29.04.1987)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Uimasteid kuritarvitanud ja uimasteid mitte kuritarvitanud noorukite uimastitarbimise kogemused,

mille juhendaja on Kristi Kõiv,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 15.05.2014